Эхэ hайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-hээ гарана

Олонхитын-политическэ газетэ

1991 НОЯБРЬ 5 ВТОРНИК № 217 (18340) сэн 6 мүн.

СОВЕТ СОЦИАЛИС РЕСПУБЛИКЫН ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ТОГТООЛ

БУРЯАДАЙ ССР-эй ГАЗАР ДЭЭРЭ АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ЭВЕНКИЙСКЭ СЕЛЬСКЭ (ПОСЕЛКОВО) СОВЕДҮҮДЭЙ ХУУЛИИН СТАТУС ТУХАЙ» БУРЯАДАЙ ССР-эй ХУУЛИИЕ ХҮСЭНДЭНЬ ОРУУЛХА ТУХАЙ

Буряадай ССР-эй Верховно Совет шийдэжэ тогтоо:

1. Буряадай ССР-эй газар дэрэ арадай депутадуудай эвенкийскэ сельскэ (поселково) Соведүүдэй хуулиин статус тухай» Буряадай ССР-эй Хуулитай Буряадай ССР-эй хүсэндээ байгаа Хуулиин зохилдуулагдатар, заагдаhан Хуулида зүришэхэгүй байгаа hаань, тэрэ хэрэглэгдэхэ гэжэ тогтоохо.

4. «РСФСР-тэхи нютагуудай өөhэдэө өөhэдыгөө хүтэлбэрилхэ тухай» 1991 оной июлиин 6-най РСФСР-эй Хуули ба «РСФСР-тэхи нютагуудай өөhэдөө өөhэдыгөө хүтэлбэрилхэ тухай» РСФСР-эй Хуулиие хүсэндэнь оруулха гурим тухай» РСФСР-эй Верховно Соведэй 1991 оной июлиин 6-най Тогтоол хадаа сельскэ ба поселково Соведүүдтэ хабаатай хубидань, «Буряадай ССР-эй газар дэрэ арадай депутадуудай эвенкийскэ сельскэ (поселково) Соведүүдэй хуулиин статус тухай» Буряадай ССР-эй Хуулида нэмэлтэ болохо гэжэ тогтоохо.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Туруулэгшэ Л. ПОТАПОВ.

Улаан-Удэ хото, 1991 оной октябриин 24.

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ ахалай үдэр

АГРОКОНСОРЦИУМ БАЙГУУЛАГДАБА

Агроконсорциумой бии болгогдоhонтой зохилдуулжа, тус совхоз Тарбагатайн РАПО-гой мэдэлhээ гаргагдажа, Буряадай Агропромсоюзай мэдэлдэ оруулагдаа. Тус тогтоолой ёhоор арадай депутадуудай Тарбагатайн районно Соведэй гүйсэдком «Агропромхимиин» үбhэ тэжээл бэлэдхэхын тула 700 гектар газар таhалжа үгэхөөр уялгалагдаа. Улаан-Удын спиртын заводой бүрдүүг хэрэглэн, агроконсорциум мал шахан таргалуулха юм.

«Никольский» совхоз «Бурятмясопром» нэгэдэлhээ бүрүүнуудые абажа, 450 килограмм хөрөтэр шахан таргалуулха юм. Эдэ предприятинуудай экономическа харилсаан иимэ байхаар хараалагдана. Агроконсорциум үйлэдбэрилhэн мяханайнгаа 50 процент тэрэнэй бүридэлдэ ородог предприятинуудта үгэхэ юм. Үлhэн 50 процентые мяханай комбинадай продукци үйлэдбэрилхын тула үгэхэ, хэлсээтэ сэнгүүдээр магазинуудта, дэлгүүртэ худалдаха аргатай. Тиигэжэ агроконсорциум абаhан ашаг олзынгоо 50 процентые энэ хэрэгтэ хабаадагаг предприятинуудта хубааха ёhотой.

ҮНЭГ ГЭРНҮҮД ТОЛЛОГДОНО

Барилгын управленнин коллективэй жэлэй туршада Орешкорилгэй олон байрын гэрнүүнно-соёлой бусад объектнүүд ашаглалгада тушаагаа. Хэдэн Норильска үйлсэдэ хоёр барагууд, модон гэрнүүд Мүнөө энэ үйлсэдэ болбосон 9 дабхартой байрын гэрнүүд болон бусад объектнүүд тогтоожо, танихаар бэшэ болоод лэ эндэ шэнэ гэрнүүд. 90 айл бүлын байха арга түрүүшын блок эндэ hаяхаа оруулагдаа. Тус блогто 40 бүлэ байха юм. Дайнай болон ажалай ветеран — локомотивай мөөр заhабарилгын цехэй худалмэрилэгшэ Могсоев, ажалай ветеран вагон бүридхэлгын цехэй худалмэрилэгшэ Леонтьева, механическа цехэй слесарь Пузырев ба олон үхибүүтэй Власовай бүлэ болон заводой бусад худалмэришэд энэ гэртэ ороо.

Байгша оной хуушаар энэ гэр бүхыдөө бариндажа, ашаглалгада тушаагдаха ёhотой. Үлэhэн 50 квартирыень заводой гэр байрын кооперативай гэшүүд эзэлхэ юм. Гадна шэнэ жэл болотор заводой барилгашад 36 айлай байха гэр барижа дүүргэхээр түсэблэнэ.

Т. СОБИНКОВА.

ССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ

...ШАГ үрэтэйгөөр ...рэнэй баялигые ...лаар габьяатай. ...тулөө Буряадай ...овно Соведэй ...1991 оной ок... Указаар «Вос... институтдай Бу... ахамад ин... Константин ...Буряадай ССР-эй ...ер» гэhэн хүн... ...эгэд хүртэбэ.

...ГАБЬЯАТАЙ ...тулөө республи... Соведэй Прези... оной октябриин ...«Буряадай ССР-... габьята хүдэлмэ...рилэгшэ» гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдобо:

Жамбалова Ольга Жамсаевнада—Ахын районой библиотекын ахамад библиотекарь.

Петунова Наталья Аполлоновнада — Буряадай ССР-эй Соёлой министерствын хүшөөнүүдые хамгаалха талаар научно-hэльбэн шэнэдхэлгын бюрогой начальник.

* * *

Эрдэмэй, багшалгын ажал ябуулгада онсо габьяатай байhанайнгаа түлөө республикын Верховно Соведэй Президиумэй 1991 оной октябриин 17-ной Указаар Зүүн Сибириин технологическа институдай электротехническэ факультедэй деканай орлогшо Николаев Родион Павлович Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаба.

* * *

Республикын дотоодын хэрэгүүдэй органуудта удаан саг соо амжалтатайгаар хүдэлмэрилhэнэйнгөө түлөө Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1991 оной октябриин 17-ной Указаар Буряадай ССР-эй Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын «Охрана» гэжэ нэгэдэлэй начальник милициин полковник Шубин Алексей Андреевич Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаба.

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

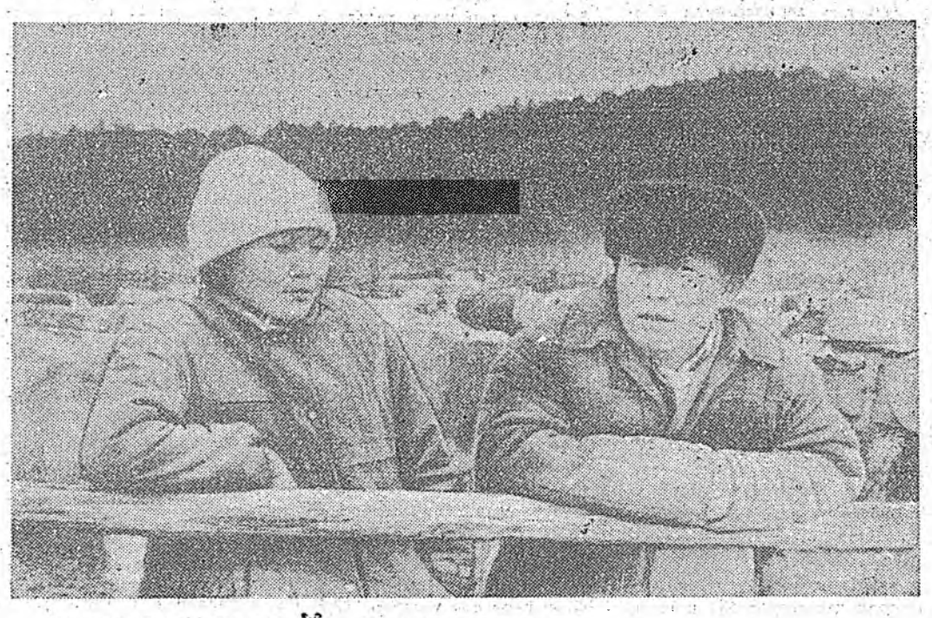

ХҮНҮҮДЭЙ hЭШХЭЛhЭЭ БОЛОХО

Гэнса мүнөө үбэлжэлгые түрүүшынхээ үгтажа байна бэшэ аэбэабди даа. Мал ажалда хүдэлэгшэдтэ 8—9 hара соо хүшэр хүндэ хүдэлмэриин хаhа жэл бүхэндэл ородог ха юм.

Тиимэhээ малайнгаа үбэлжэлгэдэ эртэнтээл бэлдэхэ, хаhа саг соонь малаа дулаан байрадань оруулжа, нэн түрүүн hаамхай үнеэдтэ үбhэ тэжээл hайса эдэулхэ, түрүүшын ольбоноор ашаг шэмысень доошолуулхагүйө ородохо шухала гэжэ малшан, хүтэлбэрилэгшэ бүхэн мэдэхэ.

Теэд, сэхыень хэлэхэдэ, жэл бүри шахуу малай үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ хүдэлмэри халтад гэхэдээл үнжагайрха, оройтохоёо hанадаг. Энээнэй шалтагааниинь олон байдаг. Дэрхашуулай бригадын саг соогоо эльгээгдэгүйнөө гү, али барилгын хэрэгсэлнүүдэй асарагдаагүйнөө, мүн фермэ, гүүртэ, отарын хүдэлмэрилэгшэдэй хаhа сагтань энээн тухайгаа өөhэдөө hаналаа табяагүйнөөнь болоо ааб даа.

Манайдашье үнгэрэгшэ сентябрьда тиимэрхүү байдал тохёолдон алдаа hэн. Али олон дутуу дүнда юумэн байгаал ааб даа.

Эгээл эдэ бүгэдые хараада абажа, саг соонь ойлгожо, манай Амгалантын фермын коллектив энэ жэлдэ малайнгаа үбэлжэлгэдэ эртээнhээ hайнаар бэлдэхэ, саг соонь эхилхэ гэжэ шадалаараа ородоо гээшэ. Тиигээшьегүйдэмнай аргагүй байгаа. Ажахын тоосоной гуримда гэхэ гү, али арендэдэ ороод байхадаа нэн түрүүн өөhэдтөөл найдаха болоно ха юмбибди.

Гэбэшье арендэдэ ороод, өөhэдөө хайшан гэнэт гээгүй совхознай, отделениймнай энэ талаар али бухы туhаламжа үзүүлнэ. Илангаяа малай байра соохи шэбхэ шабааhа гаргаха хамууртай транспортёр, авто-уhалуури гэхэ мэтыемнай саг соонь заhабарилжа үгөө hэн. Гансал хабтагай тёосын үгы байhан дээрэhээ үнеэдэй байрын дээдэхи үhээ зарим тээгүүрээ доошоо тулхыныхэйнь hая болотор заhабарилагдаагүй байгаа.

Тобшолон хэлэхэдэ, яhала муу бэшэ бэлэдхэлтэйгээр үбэлжөөндөө ородби үнеэдэшье үрда урдынхиhаа нэгэ бага эртэ дулаан байрадань оруулжа, үбэлэй рационоор эдэлүүлжэ эхилээбди. Бүри сентябриин тэнгэhээ хойшо үнеэн бухэндэ үдэрэй 3 килограмм талха халуун үhанда эhээжэ, бурдууг болгожо үгэнэбди. Мүн hаамхай үнеэн бүхэндэ үдэрэй 18—20 килограмм силос эдэулэгдэнэ. Харин даб дэрэ үбhэ, зелёнко эдэулээгүй байнабди. Юуб гэхэдэ, үдэрынь үхэрнүүд таряанай, зелёнкынь hуурида 5—6 час соо адуулагдажа, яhала юумэ оложо эдинэ ха юм.

Эдэ бүгэдын ашаар hүншье нёдондсной энэ үеынхитэй сасуулхада зарим тэды ехэ hаагдана. Жэшээлхэдэ, үнгэрэгшэ, жэлдэ энэ үедэ манай фермэдэ үдэрэй 420—450 килограмм hүн hаагдажа байгаа hаа, мүнөө бухы 96 үнеэдэймнай 80-нинь hаагдажа, хамтадаа үдэрэй 550—600 килограмм hү үгэнэ.

Фермын түрүү hаалишан, республикын дүрбэ мянгатанай клубай гэшүүн Мария Батуевна Ширапова даажа байhан 19 үнеэдэй тус бүриhөөнь үдэрэй 7,5—8 хүрэтэр килограмм hү hаана. Бэhэл үнинэй hаалишан Цымжит Егниювна Гармаева намарай үедэ, үбэлжэлгын эхээр үнеэдэйнгээ hү шэмые доошолуулнагүй.

Хэнэйшье мэдэhээр, фермэрээ үнеэн бүриhөө үдэрэй дунда зэргээр 6,5—7 килограмм hү hаахэ гээшэ тиимэшье ехэ бэшэ ааб даа. Теэд эхэ малаймнай олохинь ноябрь-декабрьда тугаллахаар мүнөө түлэг хожоржо, шэргэжэ байна. Октябрь соошье 10 гаран үнеэд түрөө. Харин нёдондо тэдэмнай тол түлэб декабрь, январь, февральда тугаллаhан юм.

Энээн дээрэhээ багсаахада, эхилээд байhан үбэлжэлгын үедэ үнгэрhэн жэлэйхинээ дээшээ хэмжээнэй hүн абтаха эзэргэтэй. Гадна совхознай, тэрэ тоодо манайшье отделени энэ жэлдэ нёдондоойхиhоо ехэ үбhэ, сенаж, силос нөөсэлжэ абаа.

Гэхэтэй хамта бүхы дээрээ республика, район соо, тэрэ тоодо манайшье ажахыда, фермэдэмнай үнгэрhэн жэлэйхитэй сасуулхада, hү hаали доошолоо гэжэ мэдэрхэ баатайбди.

Энээнэй шалтагаан олон. Нэгэдэхээр, урдань малшад, hаалишадта гэжэ элдэб эд бараан автомагазинаар асарагдажа худалдагдадаг байгаа hаа; мүнөө тиимэ юумэн үгы. Эндэхи магазиндамнайшье хүнэй хэрэглэжэ абаха юумэн байдаггүй. Талоноор лэ хүрпээ, лапшаа, саахар гэхэ мэтэ асарагдадаг. Тоhоной зүйл үнинэйшье харагдаагүй. Хоёрдохёор, худөө ажахые машина техникээр, тэдээндэ хэрэгтэй запас зүйлнүүдээр, бусад юумээр хангалга эрид, муудаа. Нэгэ иимэ жэшээ дурдая. Манай фермын малай байра хуушаршанхай, досоогоо мүртэй оньhожоруулгашьегүй. Тэжээлэй цехшье байхагүй, hаалишаднай үнеэдээ үбэл-зунгүй гараар hаадаг. Эндэмнай үнеэдэй типовой ёбайра тэжээлэй цехтэйгээр баригдажа байhан аад зогсоогдошонхой.

Иимэ эрхэ байдалда хүнүүдые бухы хусэл ирмэлээлэл гаргажа, худалэгты гэжэ баалаха, захирханьшье бэрхэтэй. Ходо тиигэжэ захиржа, зөнхилжо байдаг урданаймнай Коммунис партиин районой ажахын эмхинүүд, ноед, найднай үгы ха юм. Мүнөө бухы юумэн худэлжэ байhан хүнүүдэй өөhэдынь лэ hэшхэлэй хэрэг болонхой.

Хэды орёо бэрхэтэй эрхэ байдалда худэлжэ байбашье, манай фермынхид бухы арга боломжынгоо эзэргээр hү ехээр hааха, түрүү нэрээ алдахагүй гэжэ ородоно гэжэ хэлэхээр. Hүүлэй хэдэн жэлдэ манайхин үнеэн бүриhөө жэлдэ 3000 килограммhаа дээшэ hү hаана. Энэ жэлдэшье тэрэ эзмжэнэдэ хүрэхэл байха. Жэлэй үнгэрhэн юhэн hарын дүнгөөр үнеэн бүриhөө 2714 килограмм hүн hаагданхай. Түрүү hаалишан М. Б. Ширапова үнеэн бүриингөө hаамые 3400 шахуу килограммда, Ц. Е. Гармаева —3036 килограммда хүргэнхэй.

Ямаршье сагта эдэнэр лэ өөhэдынгөө hайн hайхан жэшээгээр нүхэдөө урагшань татажа, дахуулжа, коллективэйнгээ хэрэг ажалай түлөө hанзагаа табижа ябадаг гээшэ. Аха нүхэдэйнгөө туhаламжа дэмжэлгээр лэ түрүүшын жэлдэ худэлжэ байhан залуу hаалишан Лариса Жамбалдоржиевашье муу бэшэ үрэ дүн туйлана.

Тиихэдэ hү hаалиие дээшэлүүлхэ талаар мал адуулагшад Содном Цыбиков, Намжил Ширапов, тэжээл буйлуулдаг Солбон Гылыков, тэжээл зөөдэг Дамба Ванжилов гэгшэдэй ородолые тэмдэглэнгүй аргагүй.

Бэе бэеэ ойлгосожо, эбтэй эетэйгээр худэлдэг манай коллектив хараалhаная бэелуулхэ.

Б. НАРМИТОВА,
Хориин районой «Георгиевский» совхозой Амгалантын фермые даагша.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: фермын малшад.

М. НАМЖИЛОВАЙ фото.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай V ээлжээтэ бэшэ съезд

МОСКВА. (ТАСС). Россин Арадай депутадуудай V (ээлжээтэ бэшэ) съезд тухай РСФСР-эй Верховно Соведэй хэблэлэй түб иигэжэ мэдээсэбэ:

«РСФСР-эй Арадай депутадуудай V (ээлжээтэ бэшэ) съездын ээлжээтэ заседаниие РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Р. И. Хасбулатов хүтэлhэн байгаа.

«РСФСР-эй Конституцида (Үндэhэн Хуулида) хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүдые оруулха тухай» РСФСР-эй Хуулиин проектые зүбшэн хэлсэлгые депутадууд үргэлжэлүүлээ. Хуулиин талаар Россин Федерациин Верховно Соведэй комитедэй түрүүлэгшын орлогшо М. А. Митюков тэрээнтэй танилсуулаа hэн. Дурадхалнуудые хаража үзөөд, заhабаринууд болон нэмэлтэнүүдтэйгээр тус Хуулиие Съезд баталаа. Гадна тус Хуулиие хүсэндэнь оруулха гурим тухай Тогтоол баталан абтаба.

РСФСР-эй арадай депутат М. М. Захаровай зууршалалгаар экономическа реформо бэелүүлхэ үедэ РСФСР-эй гүйсэдхэхы ба хуулиин засагай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдтэ хабаатай Съездын тогтоолнуудай хоёр проектые депутадууд зүбшэн хэлсээ. Ажаглалтануд ба нэмэлтэнүүдые хаража үзэhэнэй hүүлдэ «Экономическа реформо залан шууд бэелүүлхэ үедэ гүйсэдхэхы засаг эмхидхэхэ тухай» ба «Экономическа реформые хуулиин талаар хангаха тухай» РСФСР-эй Арадай депутадуудай V (ээлжээтэ бэшэ съездын) Тогтоолнуудые баталан абаба.

Урда-Осетидэхи байдал тухай Тогтоол Съезд зүбшэн хэлсэжэ, баталан абаа.

Удаань депутадууд РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын орлошоноые hунгажа эхилээ. Р. И. Хасбулатов тэдэнэй кандидатурануудые дурадхаба. Тоололгын комиссиин түрүүлэгшэ Р. З. Чеботаревский электронно тухеэрэлгын туhаламжаар үнгэргэгдэнэн нюусаар дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай мэдээсэбэ. РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшоор С. А. Филатов hунгадаа. Ю. Ф. Яров, В. Ф. Шумейко болон Ю. М. Воронин гэгшэд Түрүүлэгшын орлогшонор болобо.

Гадна мүнгэнэй реформо болохонь гэhэн үгэ хуурэй таража байhан дээрэhээ Россин Түбэй банкын эрхилэгшэ Г. Г. Матюхинай мэдээсэлые Съезд шагнаhан байгаа.

Субботын үдэр Съезд хүдэлмэриеэ түгэсхэбэ.

ТАСС hүлэй мэдээсэл

МОСКВА. (ТАСС). Москвагай автозаводойхидто—дайнай ба ажалай үндэр наhатай ганса бэе ветерануудта интернат-байшан бариха газарай участок Царицыногой райондохи Пролетарска проспектдэ үгэхэ тухай шийдхэбэридэ Москвагай правительствын премьер-министр Юрий Лужков гар табиба. Ветерануудайнгаа hуудал байдалые түбхинүүлхын түлөө ЗИЛ-эй үйлэдбэриин нэгэдэлэй коллективэй олон жэлэй тэмсэлэй түрүүшын шата иигэжэ түгэсэбэ.

— ЗИЛ-эй 500 шахуу ветерануд хэдэн жэлэй үнгэрхэдэ тааруу зохид интернат-байшанда зөөхэ аргатай болоо,— гэжэ заводой проектнэ управлениин генпланай таhагай, начальник Евгений Колосов ТАСС-ай корреспондентдэ хэлэбэ.—Ехэ зохид газарта энэ участок шэлэгдээ, юуб гэбэл, эндэhээ холо бэшэхэнэ манай нэгэдэлэй 1200 оротой больница оршодог юм. Тэндэ үбшэн тодорхойлхо түб байгуулагдана. Наhажаал хүнүүд тэндэhээ медицинскэ туhаламжа абаха аргатай байха.

* * *

РСФСР-эй Президент Борис Ельцин Россин парламентын «Промышленна холбоон» гэhэн можын түлөөлэгшэдтэй уулзаба. Экономическа реформо залан сэхээр үнгэргэлгэтэй холбоотой асуудалнуудта, промышленна томо предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй реформын үедэ дүүргэхэ үүргэдэ тус уулзалгань зорюулагдаа. Промышленна томо предприятинуудай захиргааниие түлөөлдэг можын гэшүүд реформонуудые үнгэргэлгэтэй холбоотой асуудалнуудые Президентдэ табиhан, түлөөлдэг арадай ажахын hалбаринуудай шийдхэгдээгүй асуудалнууд тухай хоорэжэ үгэhэн байгаа. Реформо үнгэргэхэ үедэ этигэмжэ түлөөлэгэнүүдые нэмэжэ үгэхэ тухай Борис Ельцинэй гуйлтые РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд дээрэ дэмжэхэ гэжэ шийдээбди гээд тэдэнэр мэдүүлhэн байна.

* * *

МОСКВА. Хэрбээ ороной Президентые hунгаха hунгалтын мүнөө үнгэргэдөө hаань, Россин хүн зоной 31 шахуу процентнь Михаил Горбачевой түлөө дуугаа үгэхэ байгаа. «hанамжа» гэhэн сүлөөтэ албанай РСФСР-эй 20 регионуудта үнгэргэнэн социологическа шэнжэлгын дүнгүүд иигэжэ харуулна. Асуудалнуудта харюусаhан хүнүүдэй 38 шахуу процентнь ороной мүнөөнэй Президентын кандидатурые дэмжэхэгүй hэн. 13 гаран процентнь hанамжаяа барихаhан байна. Дуугаа үгэлгэдэ хабаадахагүй hэмди гэжэ 18 процентнь мэдүүлээ. РСФСР-эй Президентые hунгаха hунгалтын үнгэргэдөө hаань, Борис Ельциндэ дахин этигэл hайдаг үзүүлхэ hэмди гэжэ асуудалда харюусагшадай 18 процентнь мэдүүлээ, харин 17 шахуу процентнь тэрэнэй кандидатурые бүруушааhан байгаа.

* * *

МАГАДАН. Ноябриин 1-hэ эхилжэ, Магаданска областьдэ hуралсалай, социально-хангалгын, элүүрые хамгаалгын баеолеой хүдэлмэрилэгшэдэй салин 40 процентээр нэмэхэнь Тус областиин захиргаанай толгойлогшоор hаяхан томилогдоhон Виктор Михайлов иимэ захиралтада гараа табиба Салин дээшэлүүлхэ тухай эрилтэнүүдыень нютагай засагаархидай хэрэгсээгээгүй hаань врачнуд болон багшанар ойрын сагта забастовко соносохо түсэбтэй байhан юм. Энэ шиидхэбэри абахадань, забастовко үнгэргэхэ асуудал табихаяа болижо магадгүй.

* * *

ГРОЗНО. Чечено-Ингушетидэ hунгуулиин шэнэ кампани эхилээ. Үнгэрhэн воскресениин үдэр чечен арадай ниитэ-национальна конгрессэй гүйсэдкомой талынхид Чеченэй Республикын Президентые ба парламентын гэшүүдые hунгаhэн. Харин мүнөө оппозициинхид Чечено-Ингушай Республикын Верховно Соведтэ кандидатуудаа дэбжүүлжэ эхилбэ Үнгэргэгдэhэн hунгалтануудхуулита бэшэ гэжэ Чечено-Ингушай Республикын саг зуурынь дээдын совет тоолоно. Оппозициинхид ноябриин 17-до шэнэ hунгалтануудые эмхидхэхэ эрхэгүй гэжэ Чеченэй съездын гүйсэдком ба Чеченэй Республикын Президент Джахар Дудаев мэдүүлнэ. Тэдэнэй хоорондохи зүришэлдөөн улам шангадана, хоёр талынхид буузэбсэгүүдээр хангагданхай гээд мэдээжэ.

Уншагшадтаа харюусанабди

ТАНАЙ АСУУДАЛНУУД ОЛО ДАХИН ТАБИГДАА

...редактор, редакциин ажалшад. ...нэгэ иимэ асуудалнуудтайгаар ...ох зубшөөгыт. Мүнөө хүшэр хүн...татай саг мүн. Зоной этигэл ал...тадууд Л. В. Потаповые Буряа...Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ...ба. Тиимэhээ мүнөөнэй байдал,

...-буев! Танай бэ...ба hаатажа ха...наймни түлөө ...Редакцидаа үгы ...болоо.

...г соогоо таби...далнуудтнай он...ой, манай рес...байдалда тон ...ортай. Гэбэшье ...ит болон нүхэр ...hанамжыетнай ...үүйб.

...зоной этигэл ...олон алдаhан ...ба hаань, арадай абяа дуугүй hууха hэн гү? Юрэл арадай депутадуудай олон ушарта эрид шуудбэшэ, «юун болоно ааб?» гээд хүлеэдэг байлгань, хурса асуудалнуудые шиидхэлгэhээ зайсаха hэдэлгэнүүдьнь, гүйсэд бэшэ, хахад хухад шиидхэбэри абадагынь зоной сэдьхэл гүйсэд ханаангүй, дура гутааhан мэдэрэл түрүүлжэ болоо ааб даа.

Харин Леонид Васильевич Потаповта хандасатнай намда эли бэшэ байна. Тэрэнэй «нүгэл шэбэлнүүд» тухай тодорхойгоор бэшээ hаатнай, ямар саашанхи «хүгжэлтэ» гэхэ мэтэ зоной hанаа зобоohон асуудалнуудаар тэрэнэй өорынгөө hанамжа зондо дуулгаа hаань, ехэл hайн байгаа.

Бултандатнай амар мэндые хүргэгшэ уншагша Ц. САМБУЕВ. 1991 оной октябриин 24».

Редакцидаа үгы болоо. ...г соогоо таби...далнуудтнай он...ой, манай рес...байдалда тон ...ортай. Гэбэшье ...ит болон нүхэр ...hанамжыетнай ...үүйб.

...зоной этигэл ...олон алдаhан ...ба hаань, арадай депутадуудай олон ушарта эрид шуудбэшэ, «юун болоно ааб?» гээд хүлеэдэг байлгань, хурса асуудалнуудые шиидхэлгэhээ зайсаха hэдэлгэнүүдьнь, гүйсэд бэшэ, хахад хухад шиидхэбэри абадагынь зоной сэдьхэл гүйсэд ханаангүй, дура гутааhан мэдэрэл түрүүлжэ болоо ааб даа.

Харин Леонид Васильевич Потаповта хандасатнай намда эли бэшэ байна. Тэрэнэй «нүгэл шэбэлнүүд» тухай тодорхойгоор бэшээ hаатнай, ямар нэгэ хөөрэлдөө үүсхэмээр байгаа. РСФСР-эй КП-гэй рескомой нэгэдэхи секретарьяар Л. В. Потапов удаан саг соо хүдэлөөгүй, өөрыгөө бодото дээрээ ямар байhанаа харуулжа шадаагүй. Тиимэhээ мүнөө саг харуулна аабза. Харин хүн янзаараа hайн хүн гээд hанагшаб.

Нүхэр Самбуев, Танай табиhан юhэн асуудалнуудые hүүлэй үе соо Л. В. Потаповта олон дахин табигдаа. Тэрэниие Верховно Соведэй түрүүлэгшээр hунгаhан сесси дээрэшье нилээн олоор зэдэлээ. Бүхэли нэгэ хөөрэлдөө үүсхэмээр байгаа. РСФСР-эй КП-гэй рескомой нэгэдэхи секретарьяар Л. В. Потапов удаан саг соо хүдэлөөгүй, өөрыгөө бодото дээрээ ямар байhанаа харуулжа шадаагүй. Тиимэhээ мүнөө саг харуулна аабза. Харин хүн янзаараа hайн хүн гээд hанагшаб.

Нүхэр Самбуев, Танай табиhан юhэн асуудалнуудые hүүлэй үе соо Л. В. Потаповта олон дахин табигдаа. Тэрэниие Верховно Соведэй түрүүлэгшээр hунгаhан сесси дээрэшье нилээн олоор зэдэлээ. Бүхэли мүшхэбэри болоо юм аабза. Энээн тухай республикын газетэнүүдтэ дэлгэрэнгыгээр бэшэгдээ. Тиимэhээ октябриин hүүлэй, ноябриин эхинэй газетэнүүдые абажа уншыт дээ гээд хүндэтэ уншагшадтаа дурадхаха байнабди.

Гадна Танай бэшэг уншажа hүүхадаа, горитойгоор баясабаб. Юуб гэхэдэ, иимэ зохидоор, зүбөөр буряадаар бэшэдэг зон манай газетэдэ үсооноор хандадаг. Тиимэhээ саашадаашье редакцидамнай хандажа, нютагайнгаа hонинууд тухай бэшэжэ, ямар нэгэ hонирхолтой асуудалнуудаар hанамжаяа дуулгажа байгаа hаатнай, ехэл hайн байха бэлэй даа.

Тэрэл зуура Танай табиhан хэдэн асуудалнууд тухай тогтомоор ха. Юуб гэхэдэ, тэдэнэр бултадаа шахуу тон орёо, шухала, хурса асуудалнууд ха юм.

«Буряад-монгол» гэhэн нэрэ тухай асуудал Ю. Балковай болон тэрэнэй хойноhоо дууряагшадай аашануудтай нягта холбоотой. Тиимэhээ тус асуудал хойшолуулагдабашье, заабол табигдажа, зүб шиидхэбэриеэ олохо аабза. Юуб гэхэдэ, гуша гаран жэлэй саанахи хуулита бэшэ, алдуутай шиидхэбэри заhагдаха ёhотой ха юм. Зүб юумэн хадань лэ муу муухай, эреэн зосоохиёо буруушаагшад гаргажа, тэрэнээ олоной үзэмжэдэ табяад, бидэнэр. зүб, hайн юумэ дурадханабди гээд харуулхаяа hэдэнэ бэшэ гү?

Бэеэ дааhан, бурин эрхэтэ гүрэн болохын тулада олон юумэн хэрэгтэй гээшэ ааб даа. Тиихэдэнь бидэнэртэ энэ юумэнэй олонхинь дутана, тэдэниие бии болгохын тулада мүртэй юумэн хэгдэнэгүй гэжэ тэмдэглэхэ дуран хүрэнэ. Л. В. Потаповай энэ талаар hанамжануудаа хэлэхыень оло дахин дуулаhан хадаа тодорхой түсэбүүдтэй, саг харуулна аабза гээд тэмдэглэхэ байнаб.

Коммунис парти тухай, тэрэнэй «хүдөөлүүлэгдэжэ» байhан тухай уншахада аягүй байба. Үнгэрhэн сагаа ходо муушалжа, даража, шоройдожо, нёлбожо ябахада, тон муу. 70 гаран жэлэй саана ямаршье илгаагүйгөөр бухы юумэёо муушалаад, hандаргаад, hалгаагаад, олоhон юумэнай үгы гээд ойлгохоор агша. Тиимэhээ бултадаа бодомжотой байял даа гээд уряалха байнаб.

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Буряадай ССР-эй арадай депутадуудай анхаралда

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй V сессиин хоёрдохи хубинь 1991 оной ноябриин 25-да үглөөнэй 10 сагта Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй заседанинуудай залда эхилхэ

Буряадай ССРэй Верховно Соведэй Президиум.

Хүндэтэ уншагшад!

1992 ондо «Буряад үнэн» газетээ уншаха гэбэлтнай, захиг хэлгын болзор байгша оной ноябриин 20 болотор hунаагдаба.

1991 оной январь—сентябрьда Буряадай ССР-эй социально-экономическа байдал тухай

Экономикын бүхы һалбаринуудта хүшэр хүндэ байдалай үзэгдэһэн тухай 9 һарын дүнгүүд гэршэлнэ гэжэ Статистикын Буряадай республиканска управлениин мэдээсэл соо хэлэгдэнэ.

Арадай ажахын һалбаринуудта үйлэдбэри хороогдоно, үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдые ба хэрэглэмжын зүйлнүүдые гадаадын худалдаа наймаанда гаргалга ба гадаадаһаа худалдажа абалга хизаарлагдана. Республикада элдэб янзын зөөриин байгуулагдаһанһаа уламжалан, хубилалтануудай боложо байгаашье һаань, экономикын гүрэнэй сектор арадай ажахыда урдынхяараал түрүү һуури эзэлнэ.

Республикын һалбаринуудай гол дүнгүүд иимэ тоонуудаар тодорхойлогдоно:

	1991 оной 9 һара соо	
		Бодото дээрээ / 1990 оной 9 һаратай сасуулхада, процентээр
Предприятинуудай продукциин (худалдэриин, хангалгын) хэмжээн эрьесын налоггүйгөөр, оптово сэнгүүдээр, миллион түхэригөөр	3371,7	210
сасуулагдаһан сэнгүүдээр	3863,6	77
колхоз, совхозуудта, ОПХ-нуудта, ажахынууд хоорондын предприятинуудта үйлэдбэрилэгдэбэ		
мяхан, мянган тонноор	38,8	81
һүн, мянган тонноор	133,9	87
тахяагай үндэгэн, миллион хэһэгээр	193,2	85
нооһон, физическэ шэгнүүрээр тонноор	3841	83
ороохон, мянган тонноор	329,7	119
хартаабха, мянган тонноор	50,8	127
овощ, мянган тонноор	22,9	132
Гол фонднуудые ашаглалгада оруулалга (1991 оной январиин 1-нэй байдалай сметнэ үнэ сэнгээр), миллион түхэригөөр	235,5	63
капитальна һомололтонууд сметнэ үнэ сэнгээр, миллион түхэригөөр	809,6	102
байрын гэрнүүдые ашаглалгада оруулалга, мянган дүрбэлжэн метрээр	163,4	62
Ниитын хэрэглэмжын транспортаар ашаа зөөлгэ, миллион тонноор	21,8	86,1
Ниитын хэрэглэмжын транспортаар хүнүүдые зөөлгэ, миллион пассажиро-километр	2281,3	96,8
Гүрэнэй ба кооперативна худалдаа наймаанай рознично эд бараанай эрьесэ миллион түхэригөөр	1891,1	157
Хүн зондо хүнгэлэлтэтэй хангалга, миллион түхэригөөр	181,4	126

Байгша оной октябриин 1-нэй байдалаар ажал хэдэггүй эрхэтэдэй тоо 2,4 мянга байба. Тэдэнэй 254-ниинь худалмэригүй гэжэ тоологдоно.

Байгша оной 9 һара соо Зэдын вольфрам-молибденэй комбинадта болоһон забастовкодо 331 хүн, ПАТП-1-дэ болоһон забастовкодо 321 хүн хабаадаа. Забастовкын үдэрнүүдтэ 514 мянган түхэригэй продукци дутуу үгтэбэ.

Арендэ харилсаанууд өһотойгоор хүгжөөгдэнэгүй. 1991 оной октябриин 1-нэй байдалаар 106 предприяти, тэрэ тоодо промышленна 16, худөө ажахын 19, барилгын 42, худалдаа наймаанай 146, хүн зондо түлбэритэй хангалга үзүүлхэ талаар 13 предприяти арендээр худэлжэ байба.

Республика соо 1209 бага предприяти, 1019 кооператив, 6 хамтын предприяти, таряашадай 188 ажахы, үмсын 125 предприяти бүридхэлдэ абтанхай. Худалдаа наймаанай хоёр биржэ худэлнэ. Арендэ подрядаар худэлдэг промышленностиин 16 предприяти тэдэнэй ниитэ тоогой 7,7 процент болоно. Эдэ предприятинуудай продукциин хэмжээн 90,4 миллион түхэриг гэхэ гү, али үйлэдбэриин ниитэ хэмжээнэй 2,3 процент болоно.

Хэрэглэгшэдтэ 5,9 миллион түхэригэй продукци эльгээгдээгүй.

Ажахы доторой арендэ подряд хэрэглэдэг 138 колхоз, совхозуудай 19-ниинь бүхы һалбаринуудаар арендэ харилсаануудта оронхой. Түнхэнэй районой 9 ажахын 8-ниинь арендэдэ оронхой. Арендаторнуудай зарим коллективүүд үйлэдбэриин муу бэшэ дүнгүүдые туйлана. Жэшээнь, Бэшүүрэй районой Булюутын совхоз мяха, һү үйлэдбэрилгые дээшэлүүлээ. Үнэгэтэйн совхозой арендаторнууд 278 гектар талмай дээрэһээ 276 центнер овощ суглуулаа. Энэнь республика соохи дундуур хэмжээнһээ 92 центнерээр ехэ болоно. Мухар-Шэбэрэй районой «Авангард» совхоздо 288 центнер, Михайловкын совхоздо 196 центнер овощ суглуулагдаа.

19 ажахын 8-дань малай условно толгой бүхэндэ бүхы республикынхиһаа һураггүй ехэ тэжээл бэлэдхэгдээ.

Арендэ гуримаар худэлдэг барилгын 42 эмхи 48,2 миллион түхэригэй подрядна худэлмэри хэгдээ. Республика соо хэгдэһэн барилга-хабсаралгын худэлмэриин хэмжээнтэй сасуулхада, кооперативуудай хэһэн худэлмэри 11 процент болоно.

Улаан-Удэ хотодо «Бурятстрой» эблэлэй байгуулһан барилгын эгээл ехэ «Подряд-1» кооператив хотын барилганууд дээрэ 6,6 миллион түхэригэй худэлмэри хэһэн байна. Энэнь республикын бүхы кооперативуудай хэһэн худэлмэриин хэмжээнэй 11 процент болоно.

Гүрэнэй худалдаа наймаанда архиин ба тамхинай зүйлнүүдыю гол түлэб худалдадаг 6 коммерческэ магазин, 4 бага предприяти худэлнэ. Эдэ предприятинуудай ниитэ эрьесэ 32,2 миллион түхэриг болоно. Гусиноозерск хотын фотоателье, Улаан-Удэ хотодо хоёр парикмахерска үмсын зөөри болгогдон худалдагдаа.

Республикада үйлэдбэриин-техническэ хэрэглэмжын продукциин оптово худалдаа наймаа өһотойгоор хүгжөөгдэнэгүй.

11 промышленна предприяти 81,6 миллион түхэригэй үйлэдбэриин-техническэ продукци худалдаһан байгаа.

Сэлэнгын целлюлозо-картоной комбинадта 39,4 миллион түхэригэй продукци гэхэ гү, али бүхы продукциин 48 процентнь худалдагдаа. «Буржелезобетон» нэгэдэлдэ—16,5 миллион түхэригэй (20 процент) «Татарский ключ» үүрхайда 11,1 миллион түхэригэй (13,6 процент) үйлэдбэриин-техническэ хэрэглэмжын продукци худалдагдаа.

Байгша оной юһэн һара соо республикын предприятинуудай продукци, тэрэ тоодо сүлөөтэйгөөр һэлгэгдэдэг валютаар 4,4 миллион түхэригэй продукци хариин гүрэнүүдтэ худалдаһан байна.

Хариин гүрэнүүдтэ продукци худалдаха талаар хэлсээтэ уялганууд 69 процент дүүргэгдээ, 10,1 миллион түхэригэй продукци дутуу эльгээгдээ. Тэрэ тоодо «Забайкаллес» концерн Ялондо 9 миллион түхэригэй 26,6 мянган кубометр хүреөдэгдэмэл материалнуудые дутуу эльгээбэ.

Түмэр түдэгэ, хара ба үнгэтэ металлнуудай үлөөдэһэ бэлэдхэхэ талаар байдал һайжарнагүй. Тобшолбол, юһэн һара соо республикада түмэр түдэгэ бэлэдхэхэ хэмжээн 15 мянган тонноор гэхэ гү, али 17 процентээр хоробо.

Советскэ, Бэшүүрэй, Хэжэнгын, Мухар-Шэбэрэй, Тарбагатайн районуудай ба Гусиноозерск хотын предприятинууд болон эмхи зургаанууд түмэр түдэгэ түшааха даабаринуудые горитойгоор дүүргээгүй.

1991 оной октябриин 1-нэй байдалаар предприятинуудта 1030 мянган тонно нүүрһэн ба 31,2 мянган тонно түлишын мазут нөөсэлэгдэһэн байба. Энэнь предприятинуудай таһалгаряагүй худэлмэри хангахын тулада тус тустаа 82 ба 32 үдэртэ хүрэхэ байна.

«Электромашина» заводто, нэрюун уданай заводто, Ивалгын ОПХ-да. Сэлэнгын эдеэ хоолой комбинадта, Захааминай ба Хяагтын пивын заводуудта нүүрһэн нөөсэлэгдөөгүй.

Тимлюйн цементын заводто, Зэдын комбинадта, «Бурятстройматериалы» нэгэдэлдэ нүүрһэнэй нөөсэнүүд хороогдоо.

«Бурятскагропромстрой» нэгэдэлэй Заречнэ КСМ-дэ, «Бурятнефтепродукт» нэгэдэлдэ, «Бурятстрой» нэгэдэлдэ түлишын мазудай нөөсэнүүд бага.

АЖАЛША БҮХЭРИ БҮЛЭ

Сагаан мүнгэн малгайтай Саяан үндэр уулын хормойдо оршодог «Восточные Саяны» колхозой Хуурай-һубагай отделенидэ нютаг нугадаа хүндэтэй, Сырен-Доржо Сындеевич Ангархаевай бүлэ ажаһуудаг юм.

Сырен-Доржо ажалай амтые бага наһанһаа һайса таниһан юм. Эхэеэ дахажа, малдашье, таряан ажалай бригададашье ябалсадаг байгаа Арай гэжэ найман наһаяа гүйсэжэ ябахадаа, гар хөжүүр барижа, үбһэ сабшажа һурахынгаа хажуугаар, бухалнуудые табилсадаг байһыень нютагай хүн зон һайн мэдэдэг. Хоймор нютагай үбһэ бэлэдхэгшэд бухы ажалайнгаа 80—85 процентые мүнөөшье бар хүсөөрөө хэдэг. Хура бороогой ехээр ороходо, нуурнуудай дэргэдэ сабшагдаһан үбһэн уһанда заабол абтадаг. Үбһэшэд уһан соохи үбһээс хүдөөдэ гаргаад, тараажа халадаг, удаань сомодог юм. Арбан наһаяа гүйсэнэн ажалша хубүүн эдэ хүндэ ажалые сүм хэлсэжэ гараа. Иимэ хүндэ хүшэр ажалай һургуули гараһаниинь Сырен-Доржодо бухы наһандань аргагүй туһатай һургаал болоо. Томошог болоод ябаһан С-Д. С. Ангархаев үетэн нүхэдэйнгөө зуршалгаар 1960 ондо Галута-Нуурай горно-промышленна нэгэдэхи училищида оробо. Тус училищийэ 1961 ондо амжалтатайгаар дүүргэжэ гарамсаараа, тэндэхи шахта соо дүрбэдэхи разрядай электрогагнуушанаар ажаллаа. Тэндээ гурбан жэл соо ажаллаха зуураа, зургаан һарын трактористын һургуули дүүргээд, түрэл нютагтаа бусажа, түмэр аттые жолоодохо хүсэлэнтэй болоходонь, ажалһаань табибагүй. Теэд эжынгээ хүгшэрхэ, үбдэхэдэ, гэртээ бусахал баатай болоо һэн. Сырен-Доржын гэртээ бусажа ерээд нэгэл хоноод байхадань, Хуурай-Һубагай тракторна бригадын бригадир В. А. Укоев трактор тэрээндэ дурадхаба. Сырен-Доржо иимэ дурадхал дуулаад байхадаа, тон ехээр баясаа бэлэй. Тэрэ үдэрһөө мөөртэ МТЗ-5 түхэлэй тракторые тушаажа абаад, мотоорыень худэлгэжэ үзэхэдэнь, хара утаа ехээр бааюулба. Тиихэдэнь үнөөхимнай хоёр форсункыень һэлгэбэ, фильтрнүүдыень, генераторыень, магнетоло болон карбюраторыень һэлгэжэ табиба. Эдэ бүгэдэ юумэ һэлгэжэ табихадань, мотоорынь тон һайнаар, шэнэ шэнгеэр дуугарба. Тиигэбэшье залуу тракторист техническэ заабариин ёһоор, тракторайнгаа бухы оньһые задалжа, сэбэрлэжэ, тоһодоо һэн. Поли дээрэ гараад худэлхэдөө, Сырен-Доржын трактор нэгэшье удэртэ һаатаагүй. Тэрэ гэнэһээ аяар 27 жэл үнгэрөө. Энэ хугасаа соо «Аймагай чемпион» гэһэн нэрэ эзэргэдэ оло дахин хүртөө. Гадна «Восточные Саяны» колхозой, КПСС-эй райкомой ба райгүйсэдкомой, республикын Худөө ажахын министерствын Хүндэлэлэй грамотануудаар, үнэтэ бэлэгүүдээр нэгэнтэ бэшэ шагнагдаһан байна. 1971 ондо колхозой правлени түрүү механизатор С-Д. С. Ангархаевые «К-700» трактор хыень Түнхэнэй 7-дэ эльгээгээ юм. Бэлигэ... ехэтэй механизатор... һарын турша соо... мэр хүлэгөө ехэ бүрэ... далжа, ундэр сэнэлтэ... шэлгэ абажа гараа... 700» тракторые ... колхозойнгоо поли... зарай хүрьһые үрө... халжа, борнойлжо... лэй. Үбэлдөө Байгаа... хажуудахи Култук... 100 гаран модоной... мическэ үтэгнүүлгэ... шулуун нүүрһэ бо... ашаа зөөдэг байгаа... хэндэ ажалай эрхэ... хажа, абаһаи уялга... һарада, жэлһээ жэ... дэгтэнь урмашаг...

С-Д. С. Ангархаеран жэлдэ олон мянган нуудые трактор... дүршэлтэй болгоо... бол, А. А. Сороковой, Быковский, Б. П. Мо... Шенхоров, И. Г. ... болон бусад хүнүүд...

Сырен-Доржо ... чэй гэрэй эзэн эзэ... рита Михайловна ... ажалда дуратай, ... сэдьхэлтэй хүн юм. ... та Михайловна 1968 ... хүү хотын худөө ... ститут дүүргэжэ, ... диплом абажа гара... нэй аймагай «Восточ... ный» колхозод худалдаа... байна. М. М. Ангархаев... бэлдэ жэлдэ зоотехни... дэлхэ зуураа, ажалда... та туйлаа. Адуу ... тэр һайжаруулагдаа... нилээд дээшэлүүлэ...

Колхозой правлени... жэлтэдэй дуталдаг... рита Михайловые ... болохыень 1977 ... Бухгалтерайшье ... магтаалтайгаар ... мэ тула шадамар ... нүүдые тиишэ эли... асуудал табигдаба. ... хабаадагшад Марга... хайловнае фермые ... Сырен-Доржо ... гахайшан болгого ... дэбэд. Юундэб ... никэ, зайн гал ... мэдэхэ хүн хэрэг... Маргарита Михайло... ажахын дээдэ эрдэм... жэлтэйшье һаа, ... орохоёо арсабагүй. ... рен-Доржо түрүү... арсажа байгаа... зүбшөөгөө һэн.

Сырен-Доржо ... Маргарита Михайлов... гахайн фермые ... хада, 200 гаран ... хай ба тон муу ... Тус фермэдэ нэг... һаа хоёр поршоонто... байһые зэлэхэ хэрэг... жэл бүхэндэ 340—... шоонхо абтажа ... Нэгэ эхэ гахайнаа ... шоонхо абтана.

Маргарита Михайл... са нэгэ ажалаа ... даггүй, мүнөө дүрэ... лээ ажахынгаа шалг... амжалта хүсэхэ дуу...

Б. Ш...

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Сы... жо, Маргарита Ми...

Адуун һүрэгөө олошоруулая

ҮҮЛТЭРЫНЬ ХЭР ҺАЙН БЭ?

Анхаһаа нааша манай Буряад орондо адуу морид нютаг бүхэнэй байгаалиин эрхэ байдалда, мүн ажахы эрхилэлгын хэрэглэмжэдэ тааруулагдажа үсхэбэрилэгдэдэг байгаа гээшэ. Тиимэнээ республика соо адуу үсхэбэрилгэ гол шэглэлээрээ гурбан зоно болоожо таһардаг.

Жэшээлхэдэ, үниинөө хойшо газар тариалангай ажал ехээр эрхилдэг Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй, Загарайн, Ивалгын, Кабанскын, Прибайкалиин районуудай хүн зон, ажахынуудынь гол түлэб тэргэ, шаргада хүлөөд, элдэб хүндэ ашаа шэрэхэдэ таатай хүдэр сула, гэшхэдэл, хатар һайнтай моридые үсхэбэрилдэг байгаа. Тиимэнээ эндэ адуун һүрэгынь, унаагайнь моридые диилэнхидээ дүтын бэлшээридэ адуулагдаад, үбэлэй сагта хото хорёодо оруулагдажа эдеэлүүлэгдэдэг гуримтай байна. Энэ заншалынь мүнөөшье эндэхи ажахынуудта сахигдадаг зандаа.

Тиихэдэ анхаһаа адууһа мал, илангаяа хонин һүрэг олоор үсхэбэрилдэг Зэдын, Хяагтын, Хэжэнгын, Сэлэнгын, Хориин районуудай ажахынууд эмээлжэ унаха, бага зэргэ ашаа зөөхэдэ тааруу, хүнгэшэг, хатарша моридые үсхэбэрилдэг. Эдэ районуудта адуун һүрэгынь гол түлэб хээрын бэлшээридэ байлгагдадагшье һаа, тэдэнь тусхай баазатай, нэгэ газарта түхөөрэгдэнэн байра байдалтай байдаг.

Гурбадахи зонодо—республикын баруун-үрда захын хада уула, ой модотой болон хойто эргэй ой тайга газартай—Зэхээмэнэй, Ахын, Түнхэнэй, Баргажанай, Хурэмхаанай, Яруунын, Баунтын, Хойто-Байгалай, Муйскын районуудта адуун һүрэгынь түхэреэн жэлдэ хээрын бэлшээридэ ябуулагдадаг, гол түлэб адуунай мяха абаха, худалдаха шэглэлээр энэ һалбаринь эрхилэгдэдэг гээшэ. Эндэ диилэнхидээ шэрүүн уларилтай эрхэ байдалда тааранги нютагай үүлтэрэй адуун үсхэбэрилэгдэнэ.

Хэнэйшье мэдэнээр, эдэ зононуудай хоорондохи илгаань тиимэшье тодо бэшэ ааб даа. Жэшээнь, нэгэ талаһаа Хориин, Хэжэнгын, нүгөө талаһаа Яруунын, Баунтын, Баргажанай районуудта адуун һүрэг ямараар үсхэбэрилэгдэдэг бэ гэжэ наринаар илгаруулхын аргагүй, адлархуу.

Гэбэшье байгаалиинь эрхэ байдалай эзэргээр районуудые иигэжэ зононууд болгон хубаахада адуун һүрэгые хаана, хайшан гэжэ, ямар шэглэлтэйгээр үсхэбэрилхэдэ таатайб гэжэ түсэблэхэдэ, тааруу технологи нэбтэрүүлхэдэ, адуу моридой үүлтэрые һайжаруулха онол арганууdые хэрэглэхэдэ зохид болоожо үгэнэ бшуу.

Энээнтэй дашарамдуугаа, мүнөө республика соомнай адуун һүрэгэй үүлтэр ямар байнаб, тэдэнэй үүлтэрые хайшан гэбэл бүри һайн, ашаг шэмэ ехээр үгэдэг болгохоб гэжэ хэдэн ажаглалта хэхэ хүсэл түрэнэ.

Һүүлэй дүшэ-табин жэлдэ ажахынуудай нютагай бүриад адуун һүрэгнай ашаг үрэ, олзо доход ехээр үгэдэг болгодохол ёһотой.

Энээн дээрэһээ республикын ажахынуудта адуун һүрэг үсхэбэрилые хубилган шэнэдөөхэдээ үүлтэрыень һайн болгохо хэрэгые бүһал ондоо болгохо байнабди. Тусхайлбал, мүнөө адуун һүрэгөө мяхалиг сула, ходо хээрын бэлшээридэ ябадаг шэрхи һайн болгохын тула һүрэг соогоо бүриад үүлтэрэй адуу олошоруулхал болонобди.

Тиимэнээ бүриад холисогүй сэбэр үүлтэрэй адууе һүрэг соо тургэнөөр олон болгохын тула ажахы, райсн бүхэндэ үүлтэртэ адуунай фермэнүүдые эмхидхэхэ шухала. Тэндэ нютагай үүлтэрэй эгээл һайн, бэеэр томо, мяхалиг гүүнүүд болон азарганууdые суглуулха, селекционно худэлмэри эүбөөр эмхидхэхэ хэрэгтэй. Энээнэйл ашаэр бүриад үүлтэрэй адуунай һайн шанарые үргэнөөр дэлгэрүүлхэ арга бки.

Мүнөө республикын ажахынуудта ондоо тэнээ асарагдаһан азарганууdай түл холимол үүлтэрэй адуун һүрэгүүд соонь олон гэнэбди. Тэдэнээ хайшан гэхэ болоноб?

Жэшээлхэдэ, ородой гү, али орловско хатарша, мүн владимирска хүндэ ашаа зөөдэг үүлтэрэй асарагдамал азарганууdые һүрэгүүдтэ табихада адуунай шанар һайн болоошье һаа, манай эндэхи нютагуудай байгаалиин шэмэрүүн эрхэ байдалда тааруу, даданги, шэрхи шанарынь алдагдадаг байна. Тиимэ адуун түхэреэн жэлдэ хээрын бэлшээридэ ходо ябажа, ехэ мяха үгэжэ шадахагүй.

Хээрын бэлшээридэ һайн ябадаг адуун һүрэгые олон болгохо гэбэл, мүнөө бүһал холимол үүлтэрэй гүүнүүдтэ бүриад үүлтэрэй азарганууdые табиха хэрэгтэй. Тиигэбэл нютагай үүлтэрэй адуунай һайн шанарыень тэхэрюулэгдэхэ эзэргэтэй. Энээн дээрэһээ ажахы, район бүхэндэ бүриад үүлтэрэй азарганууdые олон болгохын тула үүлтэртэ адуунай тусхай фермэнүдые тургэнөөр эмхидхэхэ шухала гэжэ дахин дабтая. Юуб гэхэдэ, эндэ үсхэбэрилэгдэһэн нютагай үүлтэрэй адуу моридойнгоо шанарые һайн болгохо зорилготоргоор орловско, ородой болон будённовско хатарша үүлтэрэй, мүн хүндэ ашаа зөөдэг владимирска үүлтэрэй хүдэр томо азарганууdые үсхэбэридэ табидаг болоһон гээшэ. Энээнээ болоожо, республика соо адуун һүрэгэй үүлтэр олон ондоо болонхой. Тусхайлбал, мүнөө колхоз, сохозуудтамнай бүриадай, мүн нютагай һайжаруулагдаһан үүлтэрэй, гадна нютагай үүлтэрэй адуунаар холидоһон хатарша, хүндэ ашаа зөөдэг үүлтэрэйшье, хамта табан ондоо үүлтэрэй адуу морид үсхэбэрилэгдэнэ.

Теэд энээнһээ урагша районуудта хэрэглэгдэжэ байһан хүдөө ажахын үйлэдбэриин гол шэглэлдэ энэнь таарадаг байгаа аабдаа. Харин мүнөө республикын хүдөө ажахын, тэрэ тоодо адуун һүрэг үсхэбэрилгын гол зорилгонууd тад ондоо болоожо байна ха юм. Нэн түрүүн хүн зонние эдеэ хоолоор, илангаяа мяхаар хангалга гол шухала болоно.

Саашадаа адуу моридые үсхэбэрилхэдөө үхэр мал, хонин һүрэг адуулхадаа, эмээллэжэ унаха, мүн дүтэ газарта үбһэ тэжээл, түлеэ залһа гэхэ мэтые зөөхэдэ хэрэгтэй ашаанай моридые олон болгохын хажуугаар, адуунай мяха хүдалдан абалгые эрид дээшэлүүлхэ зорилгые хараада абаха хэрэгтэй. Тэрэнэй үнэ сэнгынь үхэрэй мяханайхитай адли болгогдоод байна ха юм. Тиимэнээ адуун һүрэгые олошоруулжа, зүбөөр харуулһалга, бэлшээжэ, гаргаша багатайгаар адуунай мяха ехээр үйлэдбэрилхэ, худалдаха гээшэ айлгабтэр ехэ удха шанартай:

Нүгөө талаараа бусад малай ехэ бэлэдэггүй холын хада уула, ой модотой газарай бэлшээринуудые хүсэд хэрэглэхэ гэбэл, тиишэ адуун һүрэгые олоор абаашажа, адуулха арга боломжо ехэ бшуу.

Иигэд, ерэхэдэ диилэнхи районуудта нютагуудайнь байгаалиин эрхэ байдалда тааруу, даданги, шэрхи буряад үүлтэрэй адуу моридые олон болгохо эзэргэтэйбди. Тиимэнээ адуун һүрэгэй үүлтэр ямар байнаб, тэдэнэй үүлтэрые хайшан гэбэл бүри һайн, ашаг шэмэ ехээр үгэдэг болгохоб гэжэ хэдэн ажаглалта хэхэ хүсэл түрэнэ.

Адуун һүрэгөө олошоруулая

ҮҮЛТЭРЫНЬ ХЭР ҺАЙН БЭ?

Адуун һүрэгэй үүлтэр ямар байнаб, тэдэнэй үүлтэрые хайшан гэбэл бүри һайн, ашаг шэмэ ехээр үгэдэг болгохоб гэжэ хэдэн ажаглалта хэхэ хүсэл түрэнэ.

Жэшээлхэдэ, ородой гү, али орловско хатарша, мүн владимирска хүндэ ашаа зөөдэг үүлтэрэй асарагдамал азарганууdые һүрэгүүдтэ табихада адуунай шанар һайн болоошье һаа, манай эндэхи нютагуудай байгаалиин шэмэрүүн эрхэ байдалда тааруу, даданги, шэрхи шанарынь алдагдадаг байна. Тиимэ адуун түхэреэн жэлдэ хээрын бэлшээридэ ходо ябажа, ехэ мяха үгэжэ шадахагүй.

Хээрын бэлшээридэ һайн ябадаг адуун һүрэгые олон болгохо гэбэл, мүнөө бүһал холимол үүлтэрэй гүүнүүдтэ бүриад үүлтэрэй азарганууdые табиха хэрэгтэй. Тиигэбэл нютагай үүлтэрэй адуунай һайн шанарыень тэхэрюулэгдэхэ эзэргэтэй. Энээн дээрэһээ ажахы, район бүхэндэ бүриад үүлтэрэй азарганууdые олон болгохын тула үүлтэртэ адуунай тусхай фермэнүдые тургэнөөр эмхидхэхэ шухала гэжэ дахин дабтая. Юуб гэхэдэ, эндэ үсхэбэрилэгдэһэн нютагай үүлтэрэй адуу моридые олон болгохо асуудалые тургэнөөр шиидхэхын тула Буряадай ССР-тэ адуун һүрэгэй үүлтэр һайжаруулгаар тусхай совет эмхидхэх һаа, зохисотой. Тэрэ совет хаана, ямар райондо, ямар үүлтэрэй адуу үсхэбэрилхэб, үүлтэртэ фермэнүдые хаана эмхидхэхэб, хаанһаа ямар үүлтэрэй адуу асархаб, хайшань худалдахоб гэхэ мэтэ асуудалнуудые шиидхэхэ, туһатай зүбшөл, заабари үгэжэ байха бэлэй. Энээнэй ашаар республика соо адуун һүрэгэй үүлтэр һайжаруулха хэрэг гуримшуулагдажа һэн.

Иимэ хэмжээнүүдые хэрэг дээрэнь бэелүүлжэ шадаа һаа, гансашье адуун һүрэгэймнай үүлтэр һайн болгодохо бэшэ, ажахынуудаа экологическа талаараа сэбэр, эрхим шанартай адуунай мяхан ехээр абтадаг болохол.

И. КАЛАШНИКОВ,
Буряадай худөө ажахын институдай доцент, худөө ажахын эрдэмэй кандидат.

«Бурятавтотранс» нэгэдэлэй томо предприятинуудай нэгэн 1268-дахи автоколонно болоно бшуу. Эндэ 340 жолоошод гол түлэб «ЗИЛ», «КамАЗ» түхэлэй автомашинануудые жолоодоно. Тэдэнэр республика соогуур элдэб ашаа зөөжэ, предприяти болон албан зургааануудай захиһан хэрэгтэй бараа асаржа ерэдэг юм. Тиихэдээ жолоошод нэгэ һарын хугасаа соо 80—90 мянган тонно ашаа зөөнэ.

1-дэхи классай жолоошон Денис Денисович Корнаков тус предприятида 16-дахи жэлээ худэлжэ ябана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ажалай ветеран Д. Д. Корнаков.

Зүблэлтэ орон дотор

САНКТ-ПЕТЕРБУРГ. «Ладога» кооперативай барилһан 11 километр харгын шанарые комисси эрхим гэжэ тоолоод, тушаажа абаһан байна. Һаяхан лэ ехэ мүнгэ олохын тула Ладогын хүнүүд хатуу шэрүүн уларилтай хойто зүгэй нютагууд руу тэгүүлдэг һэн. Харин жэлэй саада тээ эндэ... хойто зүгһөө ерэһэн хүнүүдэй артель бии болоо бэлэй. Тэдэ уданшьегүй ажаллажа эхилээ. Бааза эмхидхээд, өөрын асфальтобетонно завод барижа, һуудал байдалаа түхэрһэн, техникэ суглуулһан байна. Һүүлээрнь энэ нютагта харгынуудые барижа захалаа. Тиигэжэ «Ладога» кооператив бии болоһон юм. Бухы ажалаа гансал гүрэнэй сэнгээр бүтээдэг.

ЕКАТЕРИНБУРГ. «Свердмашприбор» заводой худэлмэрилэгшэдэй угаалай машинануудта табигдадаг электромоторнуудые олоор нөөсэлһэниинь ехэ гарза асарба. Литвагай таһаран амяарлахада, завод тэндэхи мотоорнуудыю олоор нөөсэлхэ гэжэ шиидэһэн байгаа. Теэд өөрынгөө ажалай бүтээсые, складуудайнгаа хэмжээе хүсэд хараада абаагүй байна. Тиигэжэ нөөсэлһэн 2,5 миллион түхэригэй электромоторнуудынь жэбэржэ эхилээ, заримамыень хулгайлаа, мүн «хилын саанахи» продукциин хэрэглэгдэхэ болзоршье үнгэржэ байнхай.

ВЛАДИВОСТОК. Япон «Тойота Моторс корпорейшн», «Сумитомо» фирмэнүүдэй, мүн акционернэ «Акфекс» нэгэдэлэй хүсэл оролдолгоор хизаарай түбтэ гадаадын гүрэнүүдэй үмсын машинануудые техническэ талаарнь хангахаа түрүүшын станци Приморидо нэгэдээ. Гадна станциин бухы зөөри совет талын юм. Запас частьнуудые ба түхеэрэлгэнүүдые үгэжэ байха, мүн станциин үзэдэлмэрилэгшэдые һургаха гэһэн хэлсээн япон фирмэнүүдтэй баталагдаһан. Компаниин инженернүүд СССР ерэжэ, харин манай мэргэжэлтэд Япон ошожо байха юм. Мүнөө дээрээ бухыдөө 19 хүн гадаадын машинануудые заһабарилна. Япон түхэлэй бухы автомобильнуудые хямда сэнгээр хангаха үшөө нэгэ томо станци баригдажа байнхай.

ШЭТЭ. Забайкалиин сэрэгэй округой гарнизонуудай нэгэнэй сэрэгшэдые ахалагша прапорщик С. Щепин зүгын балаар хангана. Шэнэ хэрэг эхилхын урда тээ тэрэ тусгаар литература, Забайкалиин мэдээжэ зүгы үсхэбэрилэгшэдэй дүй дүршэл шудалһан байна. Тэрэнэй дурадхалаар хамһабариин ажахыда үгтэнэн мүнгөөр хэдэн арбаад зүгын гэрнүүд, тэды шэнэн зүгын бүлэнүүд, хэрэгтэй зэр эзмсэг, түхеэрэлгэ, материалнууд худалдан абтаа һэн.

Байгша ондо сооно... 300 килограмм ... суглуулаа. Тэрэнэ... медпунктда, ... дамжуулагдаа, ... тэй офицерүүд ... щигуудай булаанг... дана.

АБАКАН. Хакас... шад һаяын сэгэ... ябангүй байха ... магадгүй. Республ... гэгээрэлэй ... саг үргэлжэлэ... на комитедэй ... В. Стрельцов ... тагай газетэдэ ... һарын мянган ... салингымнай ... һаань, забастов... эрхэеэ хэрэглэ... шанар мэдэхэ... шанарые 55 ... нэр багшанарые... дань пенсидэ ... раар хангаха ... шье эрилгэнүүд...

Абаканай горсо... депутадууд ... грамма багаа...

Бур-Монголийн Үнэн
Бурят-Монголой ҮНЭН
БУРЯАД ҮНЭН
70 жэлэй ойдо

«ҮНЭН» ГАЗЕТЫНГЭЭ ҮНДЭР НАҺАНДА

Дурдалга

Тэрэ сагһаа хойшо мүнөө хүрэтэр «Буряад үнэн» газетэтэй холбоо барисаагаа алдаагүйб.— Хуушан монголоор бэшэгын, лата алфавидта, ород алфавидта оролгын үедэ минии бэшэһэн жэжэ шүлэгүүд болон статьянууд энэ газетэдэ яһала хэблэгдэһэн байха. Ипангаяа ород алфавидта оролгын үеһөө эхилжэ, һургуулида һурагшадай үзэхэ номуудые зохёодог болоходоо, багшанарта зорюулжа, методикын асуудалаар нилээд олон статьянуудые бэшэһэн байхаб. Тэдэмнии булта хэблэгдэ һэн.

Тобшолон хэлэхэдэ, хорёод онһоо хойшо минии гэгээрхэ, болбосорхо ябадэлда, арад зондоо ашатай туһатай ажал хүдэлмэри хэхэдэшье, «Буряад үнэн» айхабтар ехэ туһа, тулгуури боложо үгэдэг һэн. Тэрэ заншалаараа мүнөөшье муудашаһан нюдэндөө томо болгодог. Шэл хэрэглэжэ байжа, намда һонирхолтой материал түүжэ уншадагби. Теэд минии һонирхохоор материал ехэ үсөөн хэблэгдэнэ. Гэбэшье энэмнай пенсионернүүдэй газетэ бэшэ ха юм даа. Энээнтэй хамта Агын округой «Толоон» газетэ захидагби. Тэрээн соо намда һонирхолтой материал олон байдаг, ехэ һонирхожо уншадагби.

Сагшань нимэ һанамжа хэлэхэ һанаатайб. Мүнөө үедэ буряад хэлэ ба литературяа шудалан үзэлгэ шухалын шухала зорилго болгон табигдаад байхадань, энэ **хүдэлмэрие нэн түрүүндэ буряад багшанар болон һурагшадай ажабайдалтай тон нягта холбоотойгоор ябуулха хэрэгтэй.** Тиигэжэ шадабал, энээнһээ хойшо арбоод жил болоод байхада, «Буряад үнэн» захидаг, уншадаг хүнүүд нилээд олон болохоһоо гадна буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэһэн уран зохёолнуудые уншадаг хүнүүдэй тоо олошорхо байһаниинь damжаггүй. Жэшээлхэдэ, республикын охэнэй районуудта 10—20 буряад һургуулинууд байһан байха. Һургуули бүхэндэ 10—20 буряад багшанар байһан байха. Тэдэнтэй хамта һурагшадай дунда элдэб хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулдаг тусгаар багшанаэ олон болоо. Тэдэ бултадаа «**Буряад үнэн**» газетэдэ захиха, уншахаһаа гадна түрэлхидэй дунда ойлгуулламжын хүдэлмэри ябуулжа, үндэһэн хэлэн дээрээ газетэ болон номуудые уншадаг, захидаг болгохо ёһотой.

Энэ хүдэлмэриие Эрдэм һуралсалай министерствын хүдэлмэрилэгшэдтэй зүбшэн хэлсэжэ, хамта бэелүүлхэ хэрэгтэй. Эрдэмдэ һургалгын хэрэг эрхилдэг инспекторнүүд, методистнууд, наччна хүдэлмэрилэгшэд республика соомнай республикынгаа ехэнхи буряад һургуулинуудаар ябажа, бараг һайн багшанараа таниха, мэдэхэ болоһон байгааб. Тэрамни минии энэ хүдэлмэридэ туһа, тулаанан боложо үгөө һэн. Шэнэ алфавидта оролгын талаар хараалһан түсэбөө багшанартаяа зүбшэжэ хэлсэнгүй бэелүүлхэ арагүй байгдаа.

Буряад хэлэ бэшэгэй ород алфавидта оролгоор түрүүшын шухала материалнууд гансал «Буряад үнэн» газетэдэ хэблэгдэжэ эхилээ бэлэй. Эгээн түрүүн шэнэ алфавидта тааруулжа зохёогдоһон бэшэгэй дуримүүдэй проектнүүд зүбшэн хэлсэлгэдэ зорюулжа хэблэгдээ һэн. Бэшэгэй, шэнэ дүримүүдые зохёохо комисси, Г. Ц. Бельгаев түрүүтэй, байгуулагдаһан байгаа. Гэгээрэгэй министерствын зүгһөө би тэрэ комиссида оруулагдаһан байгааб. Тиимэ тула бэшэгэй дүримэй проектнүүдые багшанарай дунда зүбшэн хэлсэлгэ эмхидхэхэ хүдэлмэри намда даалгагдаһан юм. Энэ хэрэгээр Хори, Аршан, Тарбагатай, Кижингэ, Закамна, Мухоршибирь, Тунка, Эхирит-Булагат, Баргузин, Иволгин, Кижингийн районнуудаар ябажа, багшанарай дунда бэшэгэй дүримэй проектнүүдые зүбшэн хэлсэлгэ үнэргөө бэлэйб. Тэрэ үедэ манай республика дотор автобус, самолёт мэтын транспорт байгаагүй. Ашаанай машинын дайралдаагүй һаань, тэргэдэ, шаргада һуугаад, унаагаар ябадаг байгаабди.

Сэлэнгын районой Загастайн (мүнөө Тохой) дунда һургуулида буряад хэлэ заадаг Дугар Дашиев гэжэ (дайнда унаһан) ехэ бэрхэ багша байһан юм. Тэрээнтэй бэшэгэй дүримэй проектнүүдые зүбшэн хэлсэлгээр нилээд ехэ ажал хээ бэлэйбди. Зарим арсалдаатай асуудалнуудаар би хэдэн дахин урогуудтань ороожо хөөрэлдөөд, нэгэн һаналтай болоод, өөһэдынгөө дурадхалнуудые комиссиин үзэмжэдэ табидаг байгаабди. Тэрэ үедэ шэнэ ород алфавит дээрэ нэгэшье ном хэблэгдээгүй тула багшанар гансал «Буряад үнэн» хэрэглэжэ, хэшээлнүүдээ үнэргэгшэ һэн.

Иигэжэ ород алфавит дээрэ бэшэгэй дүримүүдэй гол шухала асуудалнуудай шиидхэгдэхэлээр багшанарай курсанууды үнэргэхэ гэжэ бэлдэһэн ехэ ажал эхилээ һэн. Энэ хүдэлмэриие багшанарай мэргэжэл дээшэлүүлхэ институт (ИУУ) үнэргэдэг байгаа. Эдэ курсануудта Буряадай республикын багшанарһаа гадна, Агын, Усть-Ордагай округуудай багшанар бултадаа шахуу һураха ёһотой байгаа

1939-40 онуудта эхин классай багшанарые һургаха курсануудые буряад хэлэ заадаг багшанарай курсануудые хоёр дахин үнэргөөбди. Эдэ курсануудта Д. А. Алексеев буряад хэлэнэйнгээ грамматикын үндэһэ һуурние научно-теоретическэ талаһаань заагаа һэн. Д. Д. Дугар-Жабон бидэ хоёр шэнэ ород алфавидта тааруулжа зохёогдоһон дүримүүдые класс классай шэнэ программын проектдэ тааруулжа заагаа бэлэйбди. Эдэ курсануудта багшалжа байхадаа, «Буряад үнэн» газетэгүйгөөр хэшээлдэ ородогүй байгааб. Түрүүшээр газетын зарим материал ород алфавит дээрэ, зариманиинь хуушаараа лата алфавит дээрэ хэблэгдэдэг һэн. Лата алфавит дээрэ хэблэгдэһэн жэжэ статьянуудые ород алфавидта оруулжа бэшэхэ даабари багшанартаа үгэшэ бэлэйбди.

Мүн энэ үедэ буряад һургуулинин һурагшадай, багшанарай хэрэглэхэ номуудые, программануудые болон методическа заабаринуудые шэнэ ород алфавит дээрэ зохёохо ба хэблүүлхэ гэһэн ехэ хүшэр эмхидхэгдээ һэн. Нэн түрүүн М. Н. Имехенов урдань лата алфавит дээрэ хэблэгдэжэ байһан үзэлгэлөө алфавидта тааруулжа зохёогоо һэн. Би 1—2-дохи классуудта үзэхэ грамматикын ба бэшэгэй дүримүүдэй ном зохёогоо һэм. Энэ ном 1938 ондо лата алфавит дээрэ хэблэгдэһэн минии түрүүшын ном байһан юм. Д. Дашиев 3-дахи класста үзэхэ уншалгын ном зохёогоо бэлэй.

Буряад һургуулинуудта ород алфавидта оролгые яажа бэелүүлхэ тухай минии зохёоһон методическа заабаринууд 1941 ондо хэблэгдээ һэн. Мүн баһа буряад һургуулиин 5-дахи класста үзэхэ түрэлхи литературын ном Ц. Номтоевтой хамта зохёоһон байгаабди. Тэрэмнай бидэнэй дайнда мордоһон хойно, 1942 ондо хэблэгдээ һэн. Энэ хадаа буряад литератураар эгээн түрүүшын ном болоно. Урда тээнь буряад литератураар 5—10 классуудта үзэхэ ном хэблэгдээгүй байгаа. Мүнөөшье энэ номоймнай үргэлжэлэл хэдэн олон дахин заһагдан хубилгагдаад, 5-дахи класста хэрэглэгдэнээр зандаа.

Буряад һургуулиин 5—6 классуудта үзэгдэхэ грамматикын учебник М. Н. Имехенов ород алфавидта оруулжа зохёоходонь, тэрэнь 1941 ондо хэблэгдээ һэн. Энэ мэтээр буряад хэлэнэй бусад учебнигүүд ба программануд бултадаа ород алфавидта оруулагдаһан юм. Дайнай үедэ нэгэшье шэнэ учебник зохёогдоогүй, эдэл учебнигүүд дахин, дахин хэблэгдэжэл байгаа.

Эндэ би «Буряад үнэн» газетын 70 жэлэй ойдо зорюулжа, өөһэдынгөө һанамжанууды хэлэхэнэ гадна буряад хэлэ бэшэгэй ород алфавидта, лата алфавидта оруулагдаһые тобшоор харуулха гэжэ оролдобоб. Юундэб гэхэдэ, энэ дээрэ дурсагдаһан хүдэлмэринүүд «Үнэн» газетын үдэр бүриин ажалтай нягта холбоотой байна ха юм. 1924 онһоо хойшо дала шахуу жэлдэ дахасалдажа ябаһан энэ газетэ намда ехэ туһа тулгуури боложо үгэнэн юм.

1942 оной январь һарада үнөөхил ород алфавидта оролгын хэр зэргэ бэелүүлэгдэжэ байһые шалгахын тула Ивалгын район эльгээгдээд, дунда һургуулиин 5-дахи класса буряад хэлэнэй хэшээлдэ ородоо, һуужа байгарни таниие энэ дороо ерэхэ гэнэ гэжэ гэгээрэлэй таһагай нэгэ эхэнэр орожо хэлээ бэлэй. Би тэрэ дары райОНО-до ошоходомни, таһатые даагша А. В. Никоров нигэжэ хэлээ һэн: «Мэнэ ха гэгээрэлэй министр О. Ш. Шадароз хонходоо. Таниие энэ дары наашаа ерэг, армида абтаха болобоо гэнэ гэж бэлэй. Би Александр Васильевич Никоровтэй хэдэн үгэ хөөрэлдэжэ, гараз барисалдаад, машина зогсоожо һууха һанаатай Ивалгын баруун тракт дээрэ гараа бэлэйб. Нэгэшье машина зогсожо үгэнэгүй. Хэдэн час хүлеэбэб. Январийн янгинама хүйтэндэ тэсэжэ ядаад, танцевалжа, голосовалжа байтарни, нэгэ һайхан сэдьхэлтэй жолоошон дайралдажа, машиньнгаа ашаан дээрэ һуулгахадань, гэртээ ерээ һэм. Тэрэ өхээр дзарааһаа мүнөө хүрэтэр мартагшагүйб. Тэрэшье-тэрэ, тэхэшье-ямаан, тэрээгээр яахманайб!

Харин тиихэдэ, гартаа буу баряад, хулганаашье буудажа үзөөгүй ябаһан намда дайнай газар ошожо, дайралдахамни гэжэ һанахада, хүнгэн бэшэ байгаа һэн...

Д. МИЖИДОН,
дайнай ба ажалай ветеран.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (зүүн гаһаа) Жамьян Балданжабон, Дугар Мижидэн, Цокто Номтоев. (Дайнай һүүлээрхи жэлнүүдэй фото).

Түүхын хуудаһанууд
1964 он

УЛААН-ҮДЫН... ЛИМОН

...Энэмнаа юун бэ? Буряад орондоо лимон ургуулдаг болоо гүбди?—гэһэн асуудал Пионернүүдэй байшанда ороһон хүн бүхэн асууха байха. Үнэхөөрөөшье тус байшангай сэсэг ургуулагшад элдэб орондо нютагжаһан сэсэг, ургамалнуудые хүйтэн уларилтай Буряад орондоо туршажа, зариманнаань үрэ жэмэс абадог болоо юм.

— Энэ лимоной үрэһэн хаанаһаа асарагдаа юм гэхэдэ, манай городой магазинһаа,— гээд Л. И. Черных харюусаха. —Тус лимоной үрэһэн нээрээшье магазинда наймаалагдахаар асарагдаһан лимон соо-һоо абтаһан түүхэтэй. Сэсэг ургуулха дуратайшуул түрүүшынгээ жэлдэ байшангайнгаа теплицэ соо лимоной олон үрэһэ һуулгажа эхилһэн байгаа... Һурагшадай түрүүшын туршалга яһала һайн үрэ дүн харуулба. Дүрбэн жэл соо ургаһан лимоной нэгэ эшэһээ 5—6 лимон, удаадахи жэлнүүдтэ бүришье олон лимон абтадаг болоһон байна. Энээнһээ гадна, сэсэгтэ дуратайшуулай ургуулһан янза бүриин сортын ургамалнууд эндэ олон. Тэдэнэй дунда халуун орондо ургадаг кипарис, олеандра, пальма, туя, кактус модод эндэ нютагжанхай.

В. СВЕТЛАНОВ.
(Январь).

САЙЛАЛГЫН ГЭРТЭЙ БОЛОДОГ ҺАА...

Ондоо хизаар, республиканнуудаар (жэшээнь, Ташкент соогуур) ябахада, хүрэһэн лэ шахуу газартам чайханануд байдаг. Тэндэнь үбгэд, хүгшэд олоороо хамтаржа, сай уужа һуудаг. Тиихэдээ нэгэ-нэгэ шаажан гүсэ соо сай хээд, элдэб гоё угалзатай ковёр дэбдинхэй, аргагүй хүхюутэй хөөрэлдэжэ һууха юм. Иимэ үндэр һаһатайшуулда тааруургаар түхеэрэгдэһэн сайлалгын гэр Улаан-Удэдэ түхеэрбэл яахаб.

Мүнөө худөөһөө город ерэһэн үбгэд, хүгшэд автомашиныг түргэн дунда үлгыдүүлэн, зариманиинь тархяа үбдэшөөд, ундаа хуроод ерэнэ ха юм. Шэнэ автовокзал соо буфет байбашье, лаб һуужа, сайлаха эрилтэ хүсэд хангахаар бэшэ. Автобусһоо бууһаар эдихэ юумэнэй алаабхи, үгышье һаа эдеэлдэг газар энэ багта дүүүр хаана хаб гэжэ дайралдаһан лэ хүнүүдһээ һурагшалжа ябаһан үбгэд, хүгшэдтэй уулзаһан байхат.

Улаан-Удэдэхи автобусой тогтодог газарта дүтэхэнэ һүтэй сай уудаг газар түхеэрээ һаа— үбгэд, хүгшэднай баярлаха, юреөхэл һэн.

Энээн тухайда Худалдаа наймаанай министерство бодожо үзэг лэ!

Д. ДАМБАЕВ.
(Январь).

ОРОЙДОО 25 МИНУТЫН ТУРШАДА...

Часай стрелжэнүүд юһэндэ дүтэлбэ... Гэнтэ газаа, агаарта мотоороой абяанай зэдэлхэтэй сасуу самолёт хүлеэшэд газаашаа яларалтайнууд гаража, баясаһан янзатайнууд:— Самолёт... Самолёдной ерэбэ,—гэжэ байжа хүхюун шангаар дуугаралсана.

Уданшьегүй бишыхан янзын самолёт Галуута-Нуур хото дээгүүр хэдэ дахин элин элин доошолжо, намдуугаар буужа ерэбэ. Пассажирнууд хүхюун зугаатайгаар «Зай шамдая, түргэлзэе» гэжэ байжа, мүн ямаршьеб шог зугаа бэе бэедээ хаялсан «АН-2» самолёдто эүглэн ошоно. Уданшьегүй тэдэнэр лётчигуудтай мэндэшэлэлсээд, биледээ харуулан самолёдто орожо, һууринуудаа эээлнэ. Пассажирнуудай дунда Галуута-Нуурай шахтоуправленийн бригадир Яков Ткачугые харанабди. Энэ самолёдой эгээл түрүүшын рейс тухай нухэр Ткачуттай хөөрэлдэхэдэмни: «Амаралта абажа, түрэл нютаг—Украинаа ошожо ерэхэ тухайгаа тэрэ иигэжэ хөөрөө һэн:

— Галуута-Нуурта самолёт бууна! Би Киев хүрэтэр самолёдто һуужа ошохо билеэдээ эндэһээ захинхайб. Улаан-Удын аэропорт хүрэһөөр лэ ондоо самолёдто һуужа, саашаа ниидэхэб. Юрэдөөл харгыдаа урагшатай / ябаа һаа, хоног соол хэды мянган модые дабажа, Киев хотоёо хүрэһэн лэ байхаб. Иигэжэ хэды шэнээн сагаа харгыдаа алмаха гээшэбиб.

Үнэхөөрөөшье энэмнай миин хөөһөн ярилдаан бэшэ ха юм. Энэ гансахан жэшээ манай үеын ажабайдалай улам һайжаржа байһые гэрэлнэ бэшэ аал?—гэһэн бодол досоомни эзэлүүдгүй түрөө бэлэй.

Удааншье саг үнгэрбэгүй. Пассажирнуудай һуурияа эзэлжэ, ниидэлгэдэ бэлэн болоһые мэдэхэдээ, тус самолёдой залуубтөр шиираг, нюдэндөө урин дулаабтар хөөр лётчигуудүүдэнүүдээ хаажа, ниидэлгэдээ түхеэрнэ. Саг зуура самолёдой мотоор эршэдэн эрьелдээд, хүсэеэ абахатайгаа сасуу, хүнгэн далита «шубуухаймнай» урагшаа дабшан, саһа, шорой, хойноо бурьюулан, агаарта хөөрэн гарана. Иигэжэ «Галуута-Нуур—Улаан-Удэ» гэһэн маршрудаар самолёдой түрүүшын рейс нээгдээ.

Ц. БАЛДАНОВ.
(Февраль).

«ХҮРИН ХЭЭР» АФРИКАДА ЗЭДЭЛЭЭЛ

1960 оной эсэс багаар совет хэдэн артистнууд Африка түбинн оронуудаар аяншалаа бэлэйбди. Хара Африкын үндэһэн арад зоной нойрһоо һэрюю, бэеэ даанги байдалай замда орожо байһан гайхамшагта үе сагта эндэ аяншалжа ябахадаа инаг һайхан Эхэ оромойнгро, нарата түрэл Буряад нютагайнгаа түлөө сэдьхэлээ баясажа ябаа һэм. Саһата хүйтэн уларилтайшье-һаа, сэдьхэл зүрхэндэм хизаргүй дулаан Совет ороной искусствын түлөөлэгшэд дулаанай ороной халуунда тэсэжэ ядан, джунгилиин бүтүү шэрэнги хаража ябахадаа, нэгэл далита бодол зосоохоомни гарадаггүй байба: дүү хүгжэмдэ хилэ, хаалта гэжэ үгы гээшэ ха даа. Гүн гүнзэгы удхатай, ирагуу һайхан хүгжэмтэй дуун һаа, ямаршье үндэһэ яһанайхидта ойлгосотой байдаг. Гвинейдэ гү, али Ганада гү, Того, Нигеридэшье, хаанашье һаа манай концертые жэгтэй халуунаар угтадаг байба. Буряад «Хүрин хээр» хара Африкада зэдэлээ һэн.

Л. ЛИНХОВОИН,
СССР-эй арадай артист.
(Май).

ТҮБИ ДЭЛХЭЙТЭЙ ХОЛБООТОЙ

Хэдэн жэлэй саада тээ Гильбэр тосхондо ажаһуудаг Василий Лубсанович Доржиевай хуушан сагай мүнгэ суглуулжа байһан тухай мэдээсэл түнхагдаһан байна. Тэрэ гэхэнээ хойшо хуушанай мүнгэ суглуулдаг нүхэр Доржиевта олон тоото бэшэгүүд республикын газэр нютагуудһаа, мүн бэшэшье область, хизаарнуудһаа абтажа эхилээ бэлэй.

Мүнөө Василий Лубсанович 22 оронуудай мүнгэ суглуулланхай. Тэдэнэйнь дунда Германи, Австрали, Венгри, Чехословаки, Куба, Франци, Польшо, Болгари, Румыни, Япон, Индонези, Нидерланда оронуудай мүнгэн харагдадаг. Ородой мүнгэнһөө — хаан хатан Анна Иоановнагай засаг түрэеэ барижа байһан үедэ— 1738 ондо гаргагдаһан мүнгэн бии. Мүн Екатерина Петровнагай үедэ гаргагдаһан—1749 оной зэд баһал тэдэнэйнь дунда хаража болоно.

Г. СУББОТИН.

2000 ОПЕРАЦИ

Улаан-Удэ городто ажаһуудаг А. И. Левандовская хүндөөр үбшэлһэн байгаа. Ушарынь хэлэхэдэ, нюдэниинь муудажа, юумэ хаража шадахаяа болинтоһон гэхэ. Үбшэн энэ эхэнэрэй республиканска больница ерэхэтэйнь зэргэ:

— Дары операци хэхэ хэрэгтэй,—гэжэ нюдэнэй врач Надежда Бужоглаевна Боянова хэлээд, операци хээ һэн.

Хэдэн часай туршада хэгдэһэн, хүндэ, хүшэр операци һайнаар үнэргэжэ, үбшэн эхэнэрэй нюдэн харадаг болоһон.

Һүүлэй юһэн жэлэй туршада врач Боянова хүнэй нюдэндэ 2000 операци хэжэ, хэды олон хүниие харадаг болгоо гэшэб! Эсэгэ ороное хамгаалгын дайнда хабаадалсаһан Тихонов һохор болоод, фронтһоо бусажа ерэһэн юм. Аяар 17 жэлэй туршада хүндэ хүтэлүүлжэ ябаһан Тихонов республиканска больница ерэжэ, нюдээ үзүүлээ һэн. Операциин хэгдэһэнэй һүүлээр врач Боянова тэрэнэй хажууда ерэжэ, нюдыень үзэһэнэй һүүлээр: «Нүхэр Тихонов боолтыетнай абахамнай, зүгөөр гэнтэ харанхы байхадань бү гайхаарайгты»— гэжэ хэлээд, нюдэнэйнь уялаа аалихаанаар тайлаба.

— Юу харанат?— гэһэн асуудал дуулаһан Тихонов баярлаһандаа юушье гэхэ аргагүй, хахашоод һууба.

— Намайе дууланагүй гүт?— гэһэн асуудалай дабтагдахада, мэдээ ороһондол: «Юун гээ һэмта?»—гээд Тихонов асуужархина.

— Юу харанабта?

— А-а, һүлэмхи улаахан гал гү даа...

— Тиимэ, тиимэ—гэжэ врач хэлээд, гэнтэ гэрэлдэ гарахагүйн тула ямар арга хэрэгтэйб, яагаад хурса гэрэлдэ нюдээ дадхаажа һургахаб гэхэ мэтэ олон асуудалнуудые ойлгуулжа, хэлэжэ үгэһэнэй удаа газаа гаргажа, одоошье үнгэтэ юртэмсые харуулба гээшэл!

— Харадаг болообб! Һайн даа, һайн, врачни!—гэжэ Тихонов шангаар хашхаршоо һэн. Мүнөө нюдэтэй болоһон Тихонов Татаурово станци шадар ажаһууна, ажал хүдэлмэришье хэнэ.

Б. ОЛЕНИН.

ОРОНОЙ ДЭЛГҮҮР ДЭЭРЭХИ СЭНГҮҮД

(ТАСС). Октябридаар ороной дэлгүүрдэ эдеэ ба үрэ жэмэс худалдаһан хорёод онһоо хойшо минии гэгээрхэ, болбосорхо ябадэлда, арад зондоо ашатай туһатай ажал хүдэлмэри хэхэдэшье, «Буряад үнэн» айхабтар ехэ туһа, тулгуури боложо үгэдэг һэн. Тэрэ заншалаараа мүнөөшье муудашаһан нюдэндөө томо болгодог. Шэл хэрэглэжэ байжа, намда һонирхолтой материал түүжэ уншадагби. Теэд минии һонирхохоор материал ехэ үсөөн хэблэгдэнэ. Гэбэшье энэмнай пенсионернүүдэй газетэ бэшэ ха юм даа. Энээнтэй хамта Агын округой «Толоон» газетэ захидагби. Тэрээн соо намда һонирхолтой материал олон байдаг, ехэ һонирхожо уншадагби.

Сагшань нимэ һанамжа хэлэхэ һанаатайб. Мүнөө үедэ буряад хэлэ ба литературяа шудалан үзэлгэ шухалын шухала зорилго болгон табигдаад байхадань, энэ **хүдэлмэрие нэн түрүүндэ буряад багшанар болон һурагшадай ажабайдалтай тон нягта холбоотойгоор ябуулха хэрэгтэй.** Тиигэжэ шадабал, энээнһээ хойшо арбоод жил болоод байхада, «Буряад үнэн» захидаг, уншадаг хүнүүд нилээд олон болохоһоо гадна буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэһэн уран зохёолнуудые уншадаг хүнүүдэй тоо олошорхо байһаниинь damжаггүй. Жэшээлхэдэ, республикын охэнэй районуудта 10—20 буряад һургуулинууд байһан байха. Һургуули бүхэндэ 10—20 буряад багшанар байһан байха. Тэдэнтэй хамта һурагшадай дунда элдэб хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулдаг тусгаар багшанаэ олон болоо. Тэдэ бултадаа «**Буряад үнэн**» газетэдэ захиха, уншахаһаа гадна түрэлхидэй дунда ойлгуулламжын хүдэлмэри ябуулжа, үндэһэн хэлэн дээрээ газетэ болон номуудые уншадаг, захидаг болгохо ёһотой.

Энэ хүдэлмэриие Эрдэм һуралсалай министерствын хүдэлмэрилэгшэдтэй зүбшэн хэлсэжэ, хамта бэелүүлхэ хэрэгтэй. Эрдэмдэ һургалгын хэрэг эрхилдэг инспекторнүүд, методистнууд, наччна хүдэлмэрилэгшэд республика соомнай республикынгаа ехэнхи буряад һургуулинуудаар ябажа, бараг һайн багшанараа таниха, мэдэхэ болоһон байгааб. Тэрамни минии энэ хүдэлмэридэ туһа, тулаанан боложо үгөө һэн. Шэнэ алфавидта оролгын талаар хараалһан түсэбөө багшанартаяа зүбшэжэ хэлсэнгүй бэелүүлхэ арагүй байгдаа.

Буряад хэлэ бэшэгэй ород алфавидта оролгоор түрүүшын шухала материалнууд гансал «Буряад үнэн» газетэдэ хэблэгдэжэ эхилээ бэлэй. Эгээн түрүүн шэнэ алфавидта тааруулжа зохёогдоһон бэшэгэй дуримүүдэй проектнүүд зүбшэн хэлсэлгэдэ зорюулжа хэблэгдээ һэн. Бэшэгэй, шэнэ дүримүүдые зохёохо комисси, Г. Ц. Бельгаев түрүүтэй, байгуулагдаһан байгаа. Гэгээрэгэй министерствын зүгһөө би тэрэ комиссида оруулагдаһан байгааб. Тиимэ тула бэшэгэй дүримэй проектнүүдые багшанарай дунда зүбшэн хэлсэлгэ эмхидхэхэ хүдэлмэри намда даалгагдаһан юм. Энэ хэрэгээр Хори, Аршан, Тарбагатай, Кижингэ, Закамна, Мухоршибирь, Тунка, Эхирит-Булагат, Баргузин, Иволгин районнуудаар ябажа, багшанарай дунда бэшэгэй дүримэй проектнүүдые зүбшэн хэлсэлгэ үнэргөө бэлэйб. Тэрэ үедэ манай республика дотор автобус, самолёт мэтын транспорт байгаагүй. Ашаанай машинын дайралдаагүй һаань, тэргэдэ, шаргада һуугаад, унаагаар ябадаг байгаабди.

Сэлэнгын районой Загастайн (мүнөө Тохой) дунда һургуулида буряад хэлэ заадаг Дугар Дашиев гэжэ (дайнда унаһан) ехэ бэрхэ багша байһан юм. Тэрээнтэй бэшэгэй дүримэй проектнүүдые зүбшэн хэлсэлгээр нилээд ехэ ажал хээ бэлэйбди. Зарим арсалдаатай асуудалнуудаар би хэдэн дахин урогуудтань ороожо хөөрэлдөөд, нэгэн һаналтай болоод, өөһэдынгөө дурадхалнуудые комиссиин үзэмжэдэ табидаг байгаабди. Тэрэ үедэ шэнэ ород алфавит дээрэ нэгэшье ном хэблэгдээгүй тула багшанар гансал «Буряад үнэн» хэрэглэжэ, хэшээлнүүдээ үнэргэгшэ һэн.

Иигэжэ ород алфавит дээрэ бэшэгэй дүримүүдэй гол шухала асуудалнуудай шиидхэгдэхэлээр багшанарай курсанууды үнэргэхэ гэжэ бэлдэһэн ехэ ажал эхилээ һэн. Энэ хүдэлмэриие багшанарай мэргэжэл дээшэлүүлхэ институт (ИУУ) үнэргэдэг байгаа. Эдэ курсануудта Буряадай республикын багшанарһаа гадна, Агын, Усть-Ордагай округуудай багшанар бултадаа шахуу һураха ёһотой байгаа

1939-40 онуудта эхин классай багшанарые һургаха курсануудые буряад хэлэ заадаг багшанарай курсануудые хоёр дахин үнэргөөбди. Эдэ курсануудта Д. А. Алексеев буряад хэлэнэйнгээ грамматикын үндэһэ һуурние научно-теоретическэ талаһаань заагаа һэн. Д. Д. Дугар-Жабон бидэ хоёр шэнэ ород алфавидта тааруулжа зохёогдоһон дүримүүдые класс классай шэнэ программын проектдэ тааруулжа заагаа бэлэйбди. Эдэ курсануудта багшалжа байхадаа, «Буряад үнэн» газетэгүйгөөр хэшээлдэ ородогүй байгааб. Түрүүшээр газетын зарим материал ород алфавит дээрэ, зариманиинь хуушаараа лата алфавит дээрэ хэблэгдэдэг һэн. Лата алфавит дээрэ хэблэгдэһэн жэжэ статьянуудые ород алфавидта оруулжа бэшэхэ даабари багшанартаа үгэшэ бэлэйбди.

Мүн энэ үедэ буряад һургуулиин һурагшадай, багшанарай хэрэглэхэ номуудые, программануудые болон методическа заабаринуудые шэнэ ород алфавит дээрэ зохёохо, хэблүүлхэ гэхэ мэтэ. Урдань байһан буряад хэлэ бэшэгэй эрдэмтэд, мэргэжэлтэд «буржуазна националистнууд» гэгдэжэ, бултадаа шахуу түрмэдэ ороһон байгаа. Тиимэ тула энэ хүдэлмэриие эмхидхэхэ гээшэ тон ехэ хүнлэ хүшэр байгаа юм. Тиигэбэшье урда тээнь 5—6 жэлдэ нилээд олон болонхой. Гадна пексидэ гараһан багшанаршье үсөөн бэшэ. Район бүхэндэ методическа кабинедүүд болон нэгэдэлнүүдшье бии. Тэдэнэр өөһэдөө «Үнэн» газетээ захихаһаа гадна һургуулинуудаар ябахадаа, энэ хүдэлмэри эмхидхэхэ, шалгаха ёһотой.

Энээнтэй хамта «**Буряад үнэн» газетынгээ хүудаһанда «Буряад һургуулиин булак» гэһэн гаршаг бии болгохэ.** Тэрээн соо багшанарай хэшээлнүүд, хүмүүжүүлгын хүдэлмэринүүд саг үргэлжэ толилогдохо ёһотой. Гадна «Учительская газета» соонһоо, газетэ болон журналнууд соонһоо үхи хүүгэдтэ зорюулагдаһан зарим һонирхолтой зүйлнүүд оруулагдажа болохо. Энэ бүлэгтэ багшанарһаа гадна, инспекторнүүд, методистнууд саг үргэлжэ бэшэжэ байха зэргэтэй.

Энэ дээрэ хэлэгдэһэн һанамжанууды хүсэндэнь оруулхын тула нэн түрүүн эрдэм һуралсалай министр, газетын редактор, номой хэблэлэй директор, ««Байгал» журналай ахамад редактор хамаг бүхы хабаадаха ёһотой хүдэлмэрилэгшэдтээ хамта сугларжа, суглаа (зүблөө) үнэргэхэ. Энээндэ Буряадай Эрдэмэй түбэй түлөөлэгшэдэй, райОНОгой хүдэлмэрилэгшэдэй, зарим һургуулиин директорнүүдэй хабаадалсаа һаань, бүри һайн. Энэ суглаан дээрэ бүряад һургуулинуудта түрэлхи хэлэ ба литературяа шудалан үзэлгэ шухалын шухала зорилго болгон табигдаад байхадань, энэ **хүдэлмэрие нэн түрүүндэ буряад багшанар болон һурагшадай ажабайдалтай тон нягта холбоотойгоор ябуулха хэрэгтэй.** Тиигэжэ шадабал, энээнһээ хойшо арбоод жил болоод байхада, «Буряад үнэн» захидаг, уншадаг хүнүүд нилээд олон болохоһоо гадна буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэһэн уран зохёолнуудые уншадаг хүнүүдэй тоо олошорхо байһаниинь damжаггүй. Жэшээлхэдэ, республикын охэнэй районуудта 10—20 буряад һургуулинууд байһан байха. Һургуули бүхэндэ 10—20 буряад багшанар байһан байха. Тэдэнтэй хамта һурагшадай дунда элдэб хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулдаг тусгаар багшанаэ олон болоо. Тэдэ бултадаа «**Буряад үнэн**» газетэдэ захиха, уншахаһаа гадна түрэлхидэй дунда ойлгуулламжын хүдэлмэри ябуулжа, үндэһэн хэлэн дээрээ газетэ болон номуудые уншадаг, захидаг болгохо ёһотой.

Энэ хүдэлмэриие Эрдэм һуралсалай министерствын хүдэлмэрилэгшэдтэй зүбшэн хэлсэжэ, хамта бэелүүлхэ хэрэгтэй. Эрдэмдэ һургалгын хэрэг эрхилдэг инспекторнүүд, методистнууд, наччна хүдэлмэрилэгшэд республика соомнай

ТАСС: туби дэлхэй мүнөөдэр

УЛААН-БААТАР (ТАСС). Арадай һуудал байдалые муудуулхагүйн тула хүсэлэл ороддолгонуудай гаргагдажа байгаашье һаа, байдалынь тулюур болоо гэжэ «Ардын эрх» газетэдэ толилуулһан интервью соогоо МНР-эй Премьер-министр Дашийн Бямбасүрэн мэдүүлээ. Хилын саанахи, мүн орон дотоохи байдалай эрид муудахада, үйлэдбэри доошолжо, гадаадын худалдаа наймаанда кризисэй үзэгдэлнүүд эхилээ. Монголой национальна доходой 30—40 процентын гадаадын оронуудай урьһаламжаар хангагдадаг байһан саг үнгэрөө.

СЭВ-эй тарахада, тэрэнэй гэшүүн-оронуудай хоорондохи харилсаануудта хүшэр байдал тогтоогдоо. Энээнэй урда тээ МНР-эй гадаадын худалдаа наймаанай 85 процентын хуртэдэг байһан Советскэ Союзтай экономическа холбоон хүшэр байдалда ороноой.

Бурят-Монголой ҮНЭН

ОРОЙДОО ЛИМОН ҮРГҮҮЛДАГ БОЛОО ГҮБДИ?

...Энэмнаа юун бэ? Буряад орондоо лимон ургуулдаг болоо гүбди?—гэһэн асуудал Пионернүүдэй байшанда ороһон хүн бүхэн асууха байха. Үнэхөөрөөшье тус байшангай сэсэг ургуулагшад элдэб орондо нютагжаһан сэсэг, ургамалнуудые хүйтэн уларилтай Буряад орондоо туршажа, зариманнаань үрэ жэмэс абадог болоо юм.

— Энэ лимоной үрэһэн хаанаһаа асарагдаа юм гэхэдэ, манай городой магазинһаа,— гээд Л. И. Черных харюусаха. —Тус лимоной үрэһэн нээрээшье магазинда наймаалагдахаар асарагдаһан лимон соо-һоо абтаһан түүхэтэй. Сэсэг ургуулха дуратайшуул түрүүшынгээ жэлдэ байшангайнгаа теплицэ соо лимоной олон үрэһэ һуулгажа эхилһэн байгаа... Һурагшадай түрүүшын туршалга яһала һайн үрэ дүн харуулба. Дүрбэн жэл соо ургаһан лимоной нэгэ э

Хүн ба үе саг

ЭЛИТТЭ ЭМШЭДЭЙ ЭРХИМ НЭГЭН

...Олондоо туhатай, эрдэм бэлигтэй хүнүүдээр Ага нютаг үнинhөө хойшо үнэр баян байhан гээшэ. Тэдэнэй тоодо тоонто дайдымнай түрүүшын врач Лыксок Жабэ оролсоно. Зүгөөр, Буряад ороной олониитэ энэ хүн тухай hайн мэдэхэгүй байха. Тиимэhээ түрэл газетынгээ үншагшадта Агын талын түрүүшын доктор тухай тобшо тэдыгээр хоорэ хүсэл бии. Тиинhээ тиитэрээ тэрэнэй түрэhөөр 110 жэлэй ой энэ жэлдэ гүйсэбэ.

Лыксок Жабэ 1881 ондо Забайкалиин областиин Шэтын уездын Сүүгэлэй волостиин (мүнөөнэйхэр Могойтын районой) Догой нютагта түрэhэн намтартай. Эсэгэнь, Засагай Жаб хадаа, Ага найман эсэгын арад зоной дунда эгээл шадалтай хүнүүдэй зэргэдэ, хөрдохи гильдиин күпец ябаhан юм. Тиимэhээл Агынгаа талаhаа алад саагуур аралжаа наймаа хэжэ, байра байдалаа хүгжөөн, баян дэлгэр болохын түлөө бага бэшэ оролдолго гаргаhан байна. Албатан зоноороо аяар Итали гүрэн ошожо, шүрэ, хуба гэхэ мэтэ үнэтэ зүйл есараад, нютагайнгаа зондо наймаа болгон дурадхадаг байhан. Буряадай элитэ ехэ эрдэмтэн, профессор Базар Барадин нэгэтэ наймаашаниие Итали ошохо замдань үдэшэлсэжэ ябаhан гэхэ. Засагай Жаб тухай үшөө хэдэн үгэ хэлэбэл, тэрэ хөнө мал олоор үдхэхые оролдоггүй, харин даамайхан хогшол, алта, мүнгэ, эрдэнийн зүйл суглуулхые, ородоор хэлэбэл, ехэ капиталтай болохые эрмэлэдэг байhан гэжэ нютагай зон хөөрэлдэдэг. Ехэ хүбүүнэйнгээ мал олоор үдхэхые оролдодог ушараараhнь:

— Энэ Сэрэнжаб яатараа мал барихые тэгүүлэгшэб даа. Тэдэнь нэгэл даамайхан шуургаадаар барандаа хосоршохо юм бэшэ гү?,—гэжэ Жаб күпец урмаа хухаhаа гэхэ. Иимэ шадалтай хүнэй хүбүүд ямарханшье бэрхэшээлтэй үедэ зориhон хэрэгээ ядамаргүй бэелүүлхэ аргатай байгаа.

Гэбэшье Агын буряадай анханай заншалаар Жаб баянтан Лыксок хүбүүгээ бараг hайн лама болгохо гэжэ шидээд, Агын дасанда хубараагаар үгэhэн юм. Тэд өөрынгөө hанаашаар хүбүүниинь санаартанай хэрэгтэ тиимэшье сэдьхэлээ үгэнги байгаагүй ха. Тиимэhээн дасан дуганhаа зугадажа, түрэл нютагаа бусашоо. Харин бүри урда тээнь ном заалгажа, хуушан монголдо, түбэдтэ hурагаан нютагай үбгэнэй зууршалалгаар хүбүүн Шэтын дошкольно гимназида орожо, ород үзэг бэшэг шудалжа, эрдэм бэлигээ улам дээшэлүүлбэ. Энээнэйнгээ ашаар эрдэмэй харгыгаар гуулияа дээшэлүүлжэ, горитойхон бэлэдхэл гараhанай удаа Юрьевскэ университедэй медицинска факультедтэ hуралсахаар абтаhан байна. Тиихэдэ Дерпт гэжэ нэрлэгдэдэг байгаа, мүнөө Тарту хото болонхой.

1916 ондо Лыксок Жабэ университедээ амжалтатай түгсэхэhэнэй удаа Петербург хотодо врачаар ажаллаба. Харин граждан дайнай жэлнүүдтэ Забайкалида сэрэгэй госпитальнуудта эмшэлбэ. Һүүлээрнь түрэл Догойгоо ерэжэ, нэгэ хэдэхэн сагай туршада амаршаhай удаа, Агада медицинскэ эмхи зургааниие байгуулхын түлөө эсэшэ сусашагүйгөөр ажал ябуулhан габьяатай. Хэдэн жэлэй туршада бэрхэшээл, хаалтануудые дабаhанай удаа, 1921 оной август hарада Агада 12 ороной больница байгуулhан юм. Энэ хадаа Агын талада эгээл түрүүшын эмнэлгын газар байhан. 1924 ондо Лыксок Жабэ арад зонhоо мүнгэн эөөри суглуулжа, больницын шэнэ байшан гэр бариха ажал ябуулhан гэшэ. Больницын байшан болохо гэр Дарhанай курортhоо ашаанай ерэн унаагаар, шэрэжэ асаргадаhан байха. Энэ гэрынь мүнөөшье Ага тосхондо бии юм. Тиигэжэ 1924 оной ноябриин 7-до нютагтамнай 20 ороной аймагай больница нээгдэhэн түүхэтэй. Хажуугаарнь эндэ операционно тусхай таhаг нээгдэhэн юм.

Лыксок Жабэ врач Зинаида Александровна Болотова гэгшэтэй нютагтаа элүүр энхын харуулда жагсажа, хүн зоноо элдэб үбшэнhөө hэргылхын түлөө унтаха үргэhэгүй гэхээр хүдэлдэг байгаа. Хажуудань фельдшерые болон медицинскэ сестрануудые ажалда абаба. Иигэжэл хумхаа, уушханай ханяадан болон элдэб халдарита үбшэнүүдтэй Агымнай түрүүшын эмшэн эрид тэмсэл ябуулдаг байгаа.Ехэнхидээ хазаар морёор худөөгүүр ябажа, хүнүүдые үбшэнhөө hэргылхэ ажал эрхилдэг байhан юм. Доктор Жабэ ажалайнгаа хажуугаар ганса Европын бэшэ, харин түбэд эмшэлэлгэ шудалдаг байhан. Илангаяа тан хэжэ, хүнүүдтэ уулгадаг hэн гэжэ эмшэниие таниха, мэдэхэ зон хэлсэдэг.

Гушаад онуудай үеэр хүдөөдэ нүрөө үбшэн айхабтар ехээр дэлгэрhэн юм. Энээнтэй тэмсэлдэ Агымнай түрүүшын доктор түрүүлэн бодоhон байна. Нэгэтэ хүдөө нютагта хүндэ үбшэнтэниие тэлэлсээд ябажа ябаhаар, тэрэ хүлөө адаа ха. Тэрэнь hүжэрэ hүжэрhөөр, Жабэ хүлөө тайруулха үйлэдэ хүртөө бэлэй. Эрэмдэг дохолоншье болоод байхадаа, Лыксок Жабэ шэлэhэн мэргэжэлдээ үнэн сэхэ үлэhэндөө, мартагдашагүй габьяатай юм. Тийгэжэ 1937 он болотор нютагайнгаа нилээд олон зониие үбшэнэй, үхэлэй hабарhаа абарhан байха.

1937 ондо Ага нютагаймнай алдарта хубүүдэй нэгэн Лыксок Жабэ хаядалга гүрдэлгэдэ орожо, тушаалгаhан юм. Тэндээл сагай эрхээр хатуу шэрүүн хэhэлтэ амсажа, наhа бараhан гэхэ. Зүгөөр хожомоо хэрэгынь сагааруулагданхай.

Агынхид нютагайнгаа элитэ хүбүүдэй нэгэн болохо доктор Жабэйн хэhэн хэрэг мартадагүй. Анхан тэрэнэй байгуулhан больница энэ оной августын 15-да 70 жэлайнгээ ойе тэмдэглэбэ. Ойнь баяр дээрэшье ахамад доктор тухай дурасхаалай hайн hайхан үгэнүүд хэлэгдээ. Үнэхөөрөөшье, доктор Жабэйн үүсхэлээр эхи абаhан округой элүүрые хамгаалгын газар мүнөө нилээд үргэдөө. Мүнөө нютагтамнай 228 врач, дунда мэргэжэлтэй, 651 худэлмэрилэгшэд ажаллана. Анхан Ага нютаг нэгэ больницатай байhан hаа, мүнөө округой дэбисхэр дээрэ нэгэ окружной, районно хоёр, участково найман больницануд, Орловско медсанчасть, фельдшерско-акушерскэ 36 пунктнууд, түргэн туhаламжын 4 таhаг, 10 аптекэ, округной стоматологическа клиникэ, 3 санэпидстанци ажаллана. Тиимэhээ доктор Жабэйн тариhан үнэтэ үрэhэн үрэжэл түгэс үргаса үгөө гэхэдэ, айдуу болохогүй.

Алдарта эмшэнэй ажал хэрэгүүд үшөөл габьяадань хүрэхөөр сэгнэгдээгүй байhаар. Агын окружной больницын ханада нютагаймнай түрүүшын врачта зорюулагдаhан мемориальна самбар бии. Мүн түрэhэн нютаг Догойдонь тэрэнэй нэрэмжэтэ үйлсэ оршодог. Үнэндөө доктор Жабэ хадаа суута эрдэмтэн Цыбен Жамцарано, Базар Барадин, Гомбожаб Цыбиков, гэгээрүүлэгшэд Убашицыбик Онгодов, Буда Рабданов гэгшэдhээ дутуугүйгөөр сэгнэгдэхэ ёнотой. Тэд округо доктор Жабэйн түрэhөөр 110 жэлэй ой тэмдэглэгдэнгүйгөөр үнгэрхэнь хэбэртэй. Энэнь бидэ бүгэдэнэй ехэхэн алдуу гээшэ ааб даа.

Эсэстэнь сүүта эмшэнэй уг гарбал, үри хүүгэд тухай хэдэн үгэ нэмээ. Басаганиинь, Лыксогой Лыгжима, нютагтаа удаан багшаар ажаллаhан. Тэрэ хадаа профессор Гомбожаб Цыбиковэй бэри мүн. Лыксок Жабэйн Ананда хубүүн мүнөө гэр бүлэтэеэ Урда-Ага hуриндэ ажаhуулна. Юрэнхыгөөр мэдээсэхэдэ, Ага нютагай элитэ хүнүүдэй нэгэн болохо врач Лыксок Жабэйн намтар иимэрхүү байна.

Б. ГАРМАЖАПОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Лыксок Жабэ.

АХЫН ДАРДАМ ХАРГЫГААР

Харгынууд хадаа ямарханшьө нютаг нугын социально-экономическа хүгжэлтэдэ тон ехэ үүргэ дүүргэдэг гээшэ. hайн харгы замгүй hаа, хаана ошохобши, хэнтэй тиимэ бэлэхэнээр, түргэн саг соо харилсаа тогтоохо, хэлсээ баталаадхихабши?

Арбаад жэлэй саада тээ манай Аха нютаг ерэхын тула гансал самолет эрэгтэй байгаа. Харин самолёт гээшэ агаарай байдалhаа дулдыдажа, хэдэн үдэрөөр нинидэхэгүй. Улаан-Удэ гү, али Хэрэндэ тэнгэриин бурханай «табилга» үгэтэр хэбтэхэ баатай болохош. Үгышье hаа, Орлигhоо гаража ядажа байтаршни, командировкын болзор дуулhашаха гэхэ мэтэ.

Эдэ бүгэдые хараада абажа, наяад онуудай эхеэр тэрэ үедэ Ахада томо даргаар (мүнөө болюулагдаhан КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь) хүдэлжэ байhан Н. Б. Бужинаев Аха руу орохо харгы гаргаха гэжэ бодомжолоод, тэрэнээ бэелүүлхын тула Ахын экспедицидэ (Түнхэнэй аймагай Мон тосхондо байрладаг) начальнигаар тэрэ үедэ хүдэлжэ байhан (мүнөө «Бурятгеология» нэгэдэлэй ахамад инженер) Валерий Дагбаевич Арабжаевта хандаhан юм. Тиихэдэнь В. Д. Арабжаев урагшаа hанаатай хүн хадаа дарууханаар хэдэн удэрэй туршада бодожо үзөө hэн. Удаань «Бурятавтодор» нэгэдэлэй дарга И. С. Гринчишиктэй «хаагуур харгы гаргамаар хаб?» гэжэ щэнжэлхы экспедици 1981 ондо эмхидхэhэн юм. Энэ шухала хэрэгтэ тэрэ үедэ Ахын харгын участогай начальнигаар ажаллаhан байhан Ирхеев Еша Сыренович халуун анхаралтайгаар хабаалалсаба. Мүнөө үедэ дайнай ба ажалай ветеран Е. С. Ирхеев Улаан-Удэ хотодо ажаhуна.

— Энэ экспедици ехэ удха шанартай байhан юм, — гээд Буряадай ССР-эй арадай депутат И. С. Гринчишин хөөрэнэ.— Энэ 165 модо утатай харгые бидэ ото ябажа гараа hэмди. Хаагуур харгы гаргахаар байнаб гэжэ лаблаад. ГипродорНИИ-гэй Эрхүүгэй филиалда (директорынь А. Я. Косяков) харгын проект захигдаа бэлэй. Сэхыень хэлэхэдэ, тэрэ институт, нүхэр Косяков ехэ анхаралтайгаар захяаемнай хүлеэн абажа, түргэн саг соо проектыень зохёогоо юм. Ехэ hайн проект табигдаа гэхэ хэрэгтэй. Тэрэл заагдаhан газараар, 159 модо ута харгын проект зохёогдоо бэлэй. Мүнөө тэрэл проектын ёhоор харгы баригдана.

...Бага зэргэ түүхэнээ дурдахада, бүри урда сагта Ахын буряадууд эмээл морёор шаргаар Эрхүүгэй Зимаhаа, Алайрhаа талха, хубсаhа хунар оёхо эд бүд тайгынгаа, уула хаданууддайнгаа баян хэшэг болохо хэрмэ, булга ба бэшэшье ан гүрөөлэй арhа шүрбэhэ үгэжэ, андалдаа наймаа хэдэг байhан юм. Нүгөөдэ жэлэй агналгын эхин болотор асарhан талхаяа хүргэхэ баатай байгаа. Тиигээд дахин шэнэ олзоёо ашаалаад, баhал Алайр, Зима руугаа зоридог байгаа юм.

Иигэжэ 1920-ёод оной тэн болотор ахаархин ажамидаржа hуугаа. Хорёод онуудай тэн багаар Ахын хушуунай ажалшадые сэхэ Улаан-Удэhөө хангаха болоhон байгаа. Юундэб гэхэдэ, Аха нютаг Буряадай республикын (1923 ондо эмхидхэгдэhэн) Түнхэнэй аймагай мэдэлдэ хушуун гэжэ оролсодог болоhон юм. Түнхэнэй Мон тосхон хүрэтэр бүри hая болотор (1957 он) ахаархин мори, сараа хүллөөд, ашаа зөөдэг байhан юм. Үбэлэй янгинама хүйтэндэ нэгэ хүн 4 мориде шаргада хүллөөд, Аха голоо үгсэhөөр, аяар 10—15 хоножо ерэдэг бэлэй даа.

Тэрэл 1957 онhоо ашаа АН-2, харин 1970 онhоо Ли-2 самолёдоор зөөдэг болоо бэлэй. Тэдэ самолёдоор ашаа зөөлгэ угаа үнэтэй hааб даа.

1981 ондо Ахын экспедици, мүн аймагай колхозууд хамжажа, үбэлдөө автомашинаар ябаха харгышуу юумэ гаргаhан юм.

Тэрэл сагhаа хойшо Мон Орлиг хоёрой хоорондо харгын барилга захалhан юм. Манай Аха нютагай hамартада (ородоор Самарта) гэжэ геологуудай мүнөө үеын городой түхэлтэй hарьдаг уулын оройдо, (эгээл hара дээрэхидэ адли) түбхинэhэн тосхондо байрладаг алта бэдэргшэдэй «Саяач» гэжэ отделениинхид харгы барилгые эдэбхитэйгээр захалаа. Тиигэжэ 1986 ондо 46 ба 56 модо утатай харгынууд тушаагдаа hэн. Харин 1986 онhоо «Аха» гэжэ кооперативай ажалшад харгы гаргалгада хам оролсоо.

Харгы барилгын эхинhээ мүнөө хүрэтэр 25.6 миллион түхэриг, харин мүнөө жэл 12 миллион түхэриг гаргашалагдаха юм.

hаяхан энэ харгы барилга дээрэ ехэ баяр ёhололой оршон байдалда hонирхолтой үйлэ хэрэг үүсхэгдэбэ. Энэ юуб гэхэдэ, 86 ба 96 модоной харгынууд холбогдобо гээшэ бшуу. Энэмнай хадаа Бүгсөөн гэжэ нютагаар гарана. Дээрэhээнь «Саяан» артелиинхид, Ортиг тээhээнь «Аха» кооперативайхид уулзаба ха юм.

— Харгын энэ участогые холболго тон ехэ удха шанартай, — гээд, «Бурятавтдор» нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэ И. С. Гринчишин хэлэбэ. — Мүнөө Улаан-Удэ хотоhоо Орлиг хүрэтэр сэб сэхэ хатуу газар дээгүүр, хаанашье шабар шабхада унангүй, байса хадын шулуунда хаагдангүй хүрэхөөр болобо.

Харгын энэ участогые тушаажа абаhанай удаа Гаргада («Саяан» артелиин харгышадай байра), Хээрэгтэ («Аха» кооперативай харгышадай байра), баярай суглаанууд боложо, Ахын райсоведэй түрүүлэгшэ С. Д. Аюшеев, Ахын райсоведэй президиумэй гэшүүн РАПО-гой түрүүлэгшэ Д. Д. Наханцаков, И. С. Гринчишин, «Саяан» артелиин хүтэлбэрилэгшэ А. П. Марковский, «Аха» кооперативай ударидагша К. Т. Халматов гэгшэд үгэ хэлэбэд. Харгы барилга дээрэ шаргаhан нүхэдтэ Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй «Бурятавтодорой» Ахын райсоведэй Хүндэлэлэй грамотануд, үнэтэ бэлэгүүд барюулагдаба.

Харгы баригшадай суглаанда Ахын райсоведэй таhагые даагшанар нүхэд Я. Д. Галсанов, Б. П. Урбаев, И. Р. Ринчинов гэгшэд байлсаба.

Эндэhээ харахада, «Саяан» артелиинхид харгы барилга дээрэ мүнөө жэлдэ хэхэ ажалаа бүтээбэ ха.

— Харгы барилга хээзэ түгсэхэ гээшэб? — гэжэ Иван Степанович Гринчишинhээ асуугаа hэм.

— Хоёр жэл болоод, 1993 ондо, түгсэхэ эзргэтэй, — гээд тэрэ хэлээ hэн.—Энэшье зүбтэй ха даа. «Аха» кооперативайхид мүнөө үедэ Хээрэндэ хүрэжэ ябана.

Ойрын сагта Аха нютагай түб Орлиг тосхондо Улаан-Удэhөө ямаршье машинаар hаадгүй хүрэхөөр болохо юм.

В. ГАЛСАНОВ,
манай штатна бэшэ корр.

Спорт — Спорт — Спорт — Спорт

АМЖАЛТА—ТРЕНЕРЬЭЭ ЭХИТЭЙ

Дүрэ буляалдалтын барилдаагаар Буряадай ССР-эй Эрдэм hуралсалай министерствын түрүү hуури эзэлхын түлөө мурысөөн Спортын байшан соо болоожо дүүрэбэ. Улаан-Удэ хотын, мүн спортын энэ зүйлые хүгжөөгдэдэг 16 районой суглуулагдамал командануудай 14—15 наhанай 150 гаран эдир барилдаашад хабаадаhан байгаа.

Энэ мурысөөн юу харуулааб гэхэдэ, физкультурын багшанар гү, али тренернүүдэй hайнаар хүдэлдэг районуудай эдир барилдаашад бар хүсэтэй, гоё hайхан арга дүрэтэй байhанаа элирхэйлээ. Эдэмнай гол түлэб Буряадай багшанарай институдай физическэ культурын факультет, мүн Хабаровскын физкультурна институт дүүргэhэн хүнүүд юм. Ахалагша тренернүүд Д-Н. Цыбиков, В. Ринчинов, С-Д. Будаев, Ж. Данзанов, В. Калинкин түрүүтэй бэлигтэй бэрхэ, эдэбхитэй hургэн хумүүжүүлэгшэдэй хүдэлдэг Хэжэнгын, Баргажанай, Түнхэнэй, Захаминай, Загарайн районуудай түлөөлэгшэд hайнаар мурысөжэ, эрхим зургаанай тоодо оробо. Ушарынь юуб гэбэл, Улаан-Удын хүүгэдэй спортын 7-дохи hургуулиин hурагшад олоороо хабаадажа, түрүү hууриэзэлээ. Тиихэдэ урдандаа хододоо дээгүүр hуурида гарадаг байhан Ивалгын, Зэдын, Хурамхаанай районуудай эдир барилдаашад хангалтагүй hуулаар мурысөө гээд тэмдэглэлтэй. Гадна Хяагтын, Мухар-Шэбэрэй, Сэлэнгын, Хориин районуудта спортын энэ зүйл зарим тэды хүгжөөгдэжэ байна гэжэ хэлэхэдэ алдуу болохогүй.

Ахалагша тренер Даша-Нима Цыбиков түрүүтэй хэдэн тренернүүд болон физкультурын багшанарай, Хэжэнгын райондо амжалтатайгаар хүдэлжэ байhыень энэ мурысөөн харуулба. Тиигэжэ эгээл хүнгэн гурбан шэгнүүртэ түс районой түлөөлэгшэд Сережа Ефимов, Алеша Потеев, Баяр Цыденов гэгшэд илажа, республикын Эрдэм hуралсалай министерствын чемпионууд болоод, Хүндэлэлэй грамотануудаар, мүнгэн шангуудаар шагнагдаа. Г. Дондупов (Баргажан), Э. Базаров, Н. Зандаев (хоюулаа 7-дохи ДЮСШ-hаа), В. Агафонов (Баргажан), Э. Содномов, Б. Ширапжалсанов (хоюулаа 7-дохи ДЮСШ-hаа) гэгшэд шангай hууринуудта гараhан байгаа.

47 килограммай шэгнүүртэ Түнхэнhөө ерэhэн Дамба Молонов онсо шалгаржа, түгсэхэлэй уулзалгада Абида Мункуевые (Сэлэнгэ) оройдоол 25 секунда соо диилэжэ, түрүү hуури эзэлбэ. Алеша Сокольников гурбадахи шанда хүртөө.

Удаадахи гурбан шэгнүүртэ Митя Будаев (Баргажан), Тимур Бакшеев (Захаамин), Аюр Максаров (7-дохи ДЮСШ) гэгшэд илалта түйлаба. Булат Чимитцыренов, Виталий Лукомский, Виталий Бартанов (гурбуулаа 7-дохи ДЮСШ-hаа), Алдар Жанчипов (7-дохи ДЮСШ), Жаргал Будзинаев (Баргажан), Эрдэм Дондоков (Хэжэнгэ), гэгшэд удаадахи hууринуудта гараhан байха юм.

70 килограмм. Хүүгэдэй спортын 7-дохи hургуулиин hурагша Виталий Ширимов онсо фэрын арга дүрэтэй, хибэс дээрэ болоhон тэмсэлые hайн сийлгодог байhанаа харуулаа. Тиигэжэ Ширимов И. Миреглые, В. Григорьевые хойно хойноhоонь нюргалдуулан уначаажа, чемпион болобо. Саашадаа тренер Б. Бумбошкиной hурагша зуб мүрөөр hорилго бэлэдхэл хээд байбал, ехэ ерээдүйтэй барилдаашан болохо аргатай.

Бусад шэнүүрнүүдтэ Агбан Базарон (Хэжэнгэ), Жаргал Бамбуев (Хяагта), Чингис Дамбаев (Ярууна), Алеша Якимов (7-дохи ДЮСШ) гэгшэд илажа, hурагшадай дундаhаа республикын чемпионууд болобо.

Энэ наhанай эдир барилдаашадай дунда зонын мурысөөн ерэхэ зүн Улаан-Удэдэмнай үнгэргэгдэхэ юм. Зонын нааданда хабаадаха суглуулагдамал команда бүридүүлэгдээ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

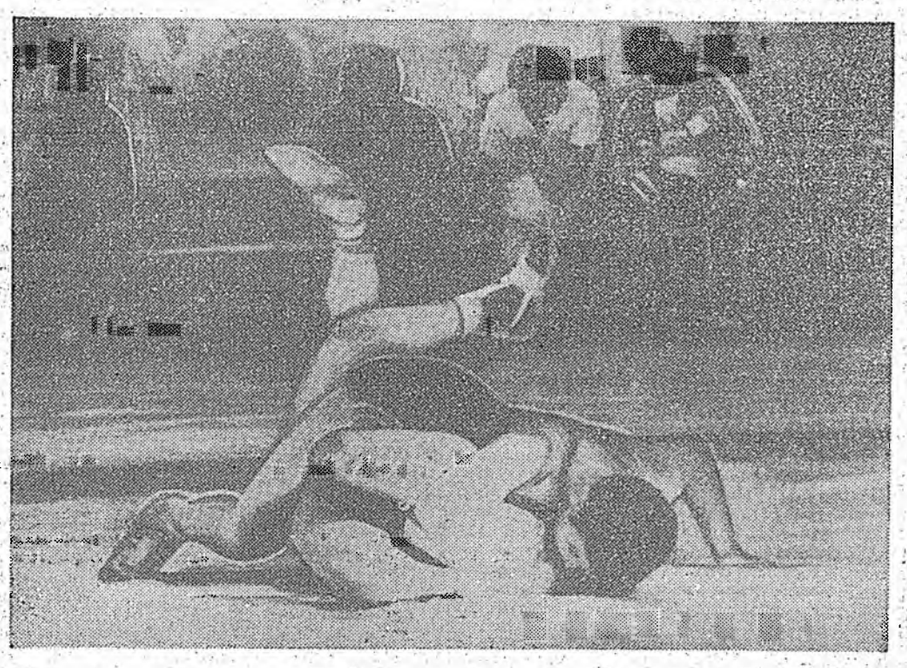

Барилдаанай үе. В. ПЛУТТЫН фото.

Уншаа, дуулаа hэн гүт?

ХҮН-АМФИБИ

Үсэгэлдэр радиогоор гайхалтай hонин мэдээсэл дамжуулба. Үшөө 20 жэлэй саана хитад эрдэмтэд нэгэ хүндэ дельфинэй зүрхэ hуулгаhан байгаа ха юм. Зүгөөр контрактын ёhоор тэрэ хүн наhанайнгаа үлэhэн сагай туршада операци тухайгаа хэндэшье дуулгаха ёhогүй байгаа. Харин наян наhа хүрөөд, энэ хүн абяа гарангүй байхаяа болижо, дельфинэй зүрхэнтэй болоhон тухайгаа журналистнарта хөөрэбэ.

Дэлхэйн эрдэмтэд гайхалаа баранхай гэжэ радио омогоор дуулгаба.

Түс мэдээсэлэй гайхалтай юумэниинь юуб гэхэдэ, мүнөө болотороо хүнүүдтэ амитанай (ондоо түрэлэй) орган hуулгаха hэдэлгэ урагшагүйгөөр үнгэрдэг hэн.

Тайлбари үгэхыень бидэ СССР-эй Минздравай трансплантологи болон хэмэл органуудай НИИ-дэ хандабабди.

— Юу хэлэнэбта?—гэжэ институдай хирургическа таhагые даагша Э. Казаков гайхаба.

— Тоэд теориин ёhоор иимэ үшар боломоор гү?

— Боломоор. Зүгөөр дельфинэй орган хүнэй бэедэ таарахынгаа талаар hармагшанайхитай сасуулбал, дүтэ гэжэ хэзээшье дуулаагүйб. Тиигээдшье би иимэрхүү шэглэлтэй хүдэлмэри тухай дуулаhанаа hанаанагүйб:—«Шоп наадалалгада» адлирхуу байна. Бишье hонирхоод байнаб, шалган мэдэжэ үзэхэ хэрэгтэй».

Институдай директор Валерий Шумаков бүришье тодоор хэлэбэ:

— Шал худал үгэ. Манда Хитадай институдуудhаа мэргэжэлтэд ерэдэг. Хэншье энээндэл адли юумэ хэлээгүй. Тиигээдшье дельфинэй зүрхэн хүнэй бэе соо хүдэлжэ шадаха гэжэ би ороёдоошье үнэншэнэгүйб.

Үнэн зүбыень сэхэ хэлэбэл, хүндэ гахай яhала дүтэ юм.

О. ВОЛКОВ.

* * *

«Маяк» шагнагшадта дахин hануулнабди. Энэ «гайхалтай hонин» Польшын «Скандале» газетэдэ толилогдоо. Нэрэньшье тэрэниие элирүүлнэ бэшэ аал гэжэ бидэ бодомжолнобди.

(«Комсомольская правда» газетэhээ).

Дэлхэйн hонин дээжэ

Мозамбикай ... дэлгүүртэ энэ ... hан эд бараанай ... амиды крокодил ... Үшөө 150 крок... удэрнүүдтэ гайхал... тэ эльгээдэхэ юм... ба Зимбабве ... крокодилнуд ... харин нүгөөдүүлэ... хүрэтэр аяншалал... лодог юм. Энэ ... аша үрэтэй ... шажа байhан ... бан фирмэдэ ... рэнүүд хандаг... дилнуудые үсхэ... ехэ мүнгэ ... байгаалида аша... ээздынь тоолоно... болон гутал ... арhа гансал ... олодог байгаа ... нуудые үни хэ... тэр» соо ... hэн, гээд ...

Нигериин Илор... тасай хоер хүн... ла 6 часай ... хэйэн байна. ... метр гүнзэгы ... hан юм. 32 ... Гарубын гэрэ... тэ шалань сүнхэ... доро орошоhон ... рэй хашахые ... hэн хүрнэхь, ... гээд, өөрөө нуу... Түрээн тухалаа... мэргэжэлтэд ... доhоной hүүхэр... даhан эдэ хоерые... даа. Шалтагаань ... Гарубын гэр ... лоhон уhанай ... hан газар ... байшоо. Тэд ... риталгадаг ... тэрэ нухые ... харин ногоонто... рой шохойгоор ... гаа. Бороо ... шохойень ... хуулжа; гэр ... хэн үлэшэнэ ...

«Урда Африк... гаан арhатай, ... тай ямаршье ... болгожо абахы... Атада ажалуу... гей Г. сэхэ... Ноханнесбурдэ... радаг «Стар» ... энэ соносхолие... та табиба. Э... обогые би нэр... газетэдэ нюунг... гаа hэн. Тэ... тархяа эрьеэлэ... эстэ Советскэ ... конвертын эуро... зетэдээ барлаг... вст хэблэлдэ ... хай ходо ... hээ тон хүнэ... ойлгооб»,—гээд ... та гэр бүлэтэ... шидэhэн хубуу... гаа. Сергей ... бэшэжэ, газе... лэгшэдые тихо... ватерсрандска ... дүүргэhэн нэг... үгөө hэн. Гадн... hамга абаха ... бүүн ямарше ... гэ зүрхэ сэдьхэ... бэлэн байна ... тодорхойлhон ... эхэнэр байгаа ... тэрэ бэшэнэ. ... үголовно хаяа... дуулагдагүй, ... нирходогби, ... hайн, ухаан ... өөр тухайгаа ... бэшэгыень ... нууд олон ... гэжэлынь ямар ... хаар болоо hэн.

Парижай ... даhан экспомар... томо арhан ... харал татана. ... рэ эгээн томо... доронь бэшэгэ... гэнишь 3,4 ... метр, 36 килог... тэй. Олондо ... Франциин арhа... лэнүүдэй заг... энэ хүүрнигэ ... ной ба ямаршь... шалгадаhан ...

ТАСС-ий

БУРЯТИЯ
мүнөөдэрэй номерто

«Ахын ой тайгада хэн ээзэн бэ?»—журналист В. Галсановай статья.

Республикын правительствада. «Үйлэдбэриие дээшэлүүлхэ арганууд»—тогтоол.

Үдэрэй асуудалаар. «Ара талын таhалгада хэд hуунаб?»— С. Горлачевой статья.

Ажабайдалай асуудалаар. «Хүндэтэ эрхэтэд, шагныт намайе»—Л. Бутаковагай статья.

Телефакснаа абтаhан мэдээсэлнүүдэй суглуулбари.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэ абтаhан Тогтоолнууд.

Сэнэсир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 7.30—Үгпоо. 10.00—«Мать». 2-дохи фильм. 12.15—Чемпионуудтай хамта. 13.00—Шэнэ hониной албан. 13.15 — «Долой огуречного короля»—зүжэг. 14.00—Хүүгэдэй хүгжэмтэ клуб. 15.10—Блокнот. 15.15—Телемикст. 16.00—Мультфильм. 16.15—«Пикью-00» и другие...» — баримтата-публицистическэ фильм. 17.15—«Мелодия на два голоса». 2-дохи сери. 18.30—«16-тай ба тэрээнhээ дээшэ наhатайшуулда». 19.15—«Машенька» — уран hайханай фильм. 19.30—Уласхоорондын шэнжэлэл. 19.45—«Мать». 2-дохи фильм. 22.00—Мэдээсэлэй программа. 22.40 — Дэлхэйн оперно сценын одод. 23.40—«Алеша»—телефильм. 1-дэхи, 2-дохи сери. Забhарлалгадань—Биржын hониниуд; шэнэ hониной албан. 01.55—Санаартан В. Родзянкотой хөөрэлдоон. 02.25—«Мать». 2-дохи фильм.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.20—Баримтата фильм. 9.40, 10.10—Француз хэлэн. 10.40—Ородой шаажан түхай. 11.40—«Как сочинять оперы»—баримтата фильм. 12.00—Уран зураашадай байшан соохи выставкэдэ. 12.30—«Волчонок среди людей» — уран hайханай фильм. 14.00—«Трава зелена» —уран hайханай фильм. 1-дэхи сери. 15.05 — Ритмическэ гимнастика. 15.35—Прагын архивай нюусануд. Буряадай ТВ. 18.00—Баримтата фильмүүд. 19.00—Байгал. 19.20 — Киноочерк. 19.40—Хүдөгэй ажал хэрэгүүд. 19.50—Хайшан гэжэ үбэлжэхэ гээшэбибди. 20.05—Байгал (буряадаар). 20.20—Республикын Министрнүүдэй Соведэй экономикын талаар комитет юу дурадхаhаб? 20.35—Байгаали хамгаалгын асуудалнууд. 20.50—Биржын hонин. Москва. 21.00 — Мэдээсэлнүүд. 21.20—«Амгалан нойрсогты, багашуулI». 21.35—Золголгын карточка. 22.30—Санкт-Петербургын соёлой уран бэлигтэн Е. Соловей. 23.00—Хүгжэм. 23.25—Хэрүүл гаргаhан аралнууд. 24.00—Мэдээсэлнүүд.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряадай ССР-эй Верховно Совет, Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэhэн соёлой эблэл болон редакциин ажалша коллектив.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Манай адрес:
670000. Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23. «Буряад үнэн» газетын редакци

Редакциин телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный—2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретаркин — 2-50-52, секретариадай — 2-66-76, таhагууд: соведүүдэй худэлмэриин ба нитын эмхинүүдэй — 2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, 2-67-81; социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-69-58; соёлой, эрдэмэй болон hургуулинуудай—2-60-21 (дэагшань); 2-57-63; олонитын худэлмэриин ба мэдээсэлэй —2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-67-81; оршуулгын — 2-60-91; коммерческэ —2-69-58; корректориуудай —2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающинуудай) — 2-35-95, манай корреспондентнүүд: Баргажанда — 91-1-44, Закаменскда —31-61, Агинскда — 3-45-94.

Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй хэблэлэй телефонууд: директор — 2-37-32, бухгалтери — 2-33-77, пахта —2-56-62.

Газетэ жэлдээ 260 дахин гараха.
Хэблэлэй 2 хуудаhан хэмжээтэй
Газетын индекс 50901. Тираж 6600
Хэблэлдэ тушаагдаhан саг: 23.20.

Буряадай ССР-эй Госкомиздадай республикан типографидa газетэ барлагдаh хэблэгдэбэ
Директорэйнь телефон 2-40-44